№4 (56) Желтоқсан 2023

Қазақстан балалары

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІ
БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН
ҚОРҒАУ КОМИТЕТІНІҢ
СЕНІМ ТЕЛЕФОНЫ

74 25 28

АСТАНА Қ. КОДЫ:
8 (7172)

Қымбатты дос!

Сенім телефоны арқылы көмектесу құпия және тегін!

Әрбір адам өмірінде қиын жағдайға тап болуы мүмкін. Сенім телефоны сізге көмек қолын созып, қандай жағдай болмасын, тығырықтан шығар жолды табуыңызға көмектеседі.

Сенім телефонының көмегіне балалар да, ересектер де жүгіне алады. Әрбір адамның арыз-шағымы тыңдалып, білікті маманның кеңесі беріледі. Барлығымыздың да көңіл-күйіміз сәт сайын өзгеруі мүмкін, қуаныш пен бақыттан бас айналып, артынша, өмірден баз кешіп кете жаздайтын жағдайлар кездеседі. Сондықтан да маманмен кеңесіп тұрған абзал, соның көмегінің арқасында дау-дамайдың және ойланбай істеген олқылықтардың алдын ала аласыз.

Құрметті оқырмандар!

Қазақстан Республикасы білім және ғылым министрлігі балалардың құқықтарын қорғау комитетінің қолдауымен телеграмм мессенджерінде 2019 жылдан бастап кәмелетке толмағандарға қатысты құқықтардың бұзылуын, зорлық-зомбылықты немесе қатыгез қарым-қатынасты анықтау мақсатында құрылған «Bala Qorgau» чаты жұмыс істейді. Өтініштерге жедел жауап беру мақсатында 24/7 режимінде Balaqorgaubot2.0 телеграм-боты іске қосылды. Балалардың қауіпсіздігі мен амандығы біздің қолымызда!

BALAQORGAUBOT2.0

8 (7172) 74 25 28
ХАБАРЛАСЫҢЫЗ

СІЗГЕ МІНДЕТТІ ТҮРДЕ КӨМЕКТЕСЕДІ

Қымбатты оқырмандар – білімге құштар оқушылар, ұлағатты ұстаздар мен құрметті ата-аналар!

Міне, 2023 жыл да аяқталып келеді. Журналымыздың биыл соңғы саны шығып, Сіздермен келесі жылға дейін қоштасудың сәті келіп тұр. Дегенмен жаңа нөмірімізде ұсынған дүниелеріміз көңіліңізден шығып, сізге пайдалы болса дейміз.

Сондықтан назарларыңызға еліміздегі балалар құқығына арналған материал ұсынып, балалардың әл-ауқаты индексінің нәтижелерін көрсеттік. Ал белсенді оқушыларымыздың бірі мектептегі құқық қорғау институтын нығайту мәселесіне қатысты ой-пікірін бөлісті.

Ұлттық ойындардың адамға тигізетін пайдасын халық ертеден-ақ білген. Сондықтан ұлттық ойындарды оқу-тәрбие үдерісінде пайдалану қоғамымыздың ұлттық идеологиясын нығайтудағы өзекті мәселелердің бірі екеніне де тоқталдық.

Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсыновтың «Өнердің ең алды сөз өнері деп саналады» деп айтқаны бар. Осы орайда жалпыға бірдей орта білім беретін мектептердің оқушылары үшін қазақтың сөз өнерін бойына қондыруға аса қолайлы әдістердің бірі дебат саналады. Сондықтан оқушыларды піріксайыс пен дебат әлемімен таныстырып, барынша ақпарат ұсындық.

Көзді ашып-жұмғанша қыстық каникул да жақындап келеді. Жаңа жылдан кейін оқушылар кезекті демалысына шығады. Биылғы каникул бір күнге созылып отыр. Осыған орай қысқы демалысты қалай өткізуге болатынан журналымыздың осы санынан жан-жақты біле аласыздар.

Демалыс демекші елімізде саяхаттағыңыз келсе, журналымызды оқып еш қиналмайсыз. Себебі біз сізге ЮНЕСКО-ға енген Қазақстанның ең көрікті де мәдени нысандарын тізіп шықтық.

Құрметті оқырман! Сіздермен қоштаса отырып, Жаңа жылда табыс пен береке, шаттық пен мереке тілейміз! Сапалы өмір, саналы ұрпақ жолында жасалып жатқан әрбіріміздің еңбегіміз ақталсын деп тілейміз!

Құрметпен,
Оспанова Насымжан Жамбекқызы
ҚР ОА Балалардың құқықтарын
қорғау Комитетінің төрағасы

Қазақстан балалары

ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ /
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
№4 (56) Декабрь 2023

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
КАЙЫРБАЕВ А. А.

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:
ОСПАНОВА Н. Ж.
БАТЫРХАН Ж. Н.
ОВЕЧКИНА Ю. Р.
ИБРАЕВА С. А.
ИСМУХАНОВА Л. И.
ЖҰМАБЕККЫЗЫ А.
АБДИКАРИМОВА А. Б.

ФОТО, ДИЗАЙН И ВЕРСТКА:
ВЕРОВСКАЯ Ю.В.

КОРРЕКТОР:
КАРАБАЕВ Е.С.

АДРЕС РЕДАКЦИИ:
А15А0Е6, г. Алматы, бульвар
Бухар Жырау, 27/5, оф. 589
Тел.: +7 (7273) 912-030
Email: info@reindeer.kz

СОБСТВЕННИК ЖУРНАЛА:
Республиканское
государственное учреждение
«Комитет по охране прав
детей Министерства просвещения
Республики Казахстан»

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ИЗДАНИЯ
ЖУРНАЛА:
Четыре раза в год

Регистрационное свидетельство
№ 10900-Ж от 30 апреля 2010 г.,
выдано Комитетом информации и
архивов Министерства культуры и
информации Республики Казахстан.

За точность фактов и достоверность
информации ответственность
несут авторы материалов.

Отпечатано в
ТОО «РД Эдвайзори»
Заказ № 4
Тираж 100 экз.

www.qazaqstanbalalary.kz

ИНДЕКС БЛАГОПОЛУЧИЯ ДЕТЕЙ В КАЗАХСТАНЕ

Алтынай Жұмабекқызы,
главный эксперт Комитета по охране прав детей
Министерства просвещения РК

В современном мире вопрос благополучия детей становится все более приоритетным для общества. Каждая страна стремится обеспечить своим маленьким гражданам наилучшие условия для роста, развития и счастья. В этом контексте Индекс благополучия детей становится важным инструментом оценки качества жизни детей. В статье мы рассмотрим, какие факторы влияют на благополучие детей в Казахстане, и какие шаги предпринимаются для создания оптимальных условий для их будущего.

В Казахстане постоянно проводится системная работа по улучшению благосостояния детей. Важность этой темы подчеркивается в различных стратегических документах, таких как «Образованная нация» и «Здоровая нация», где дети становятся фокусом внимания.

В любой стране эффективность предпринимаемых мер можно оценить по тому, насколько заботливо государство относится к своим маленьким гражданам. Исследования показывают, что каждый вложенный доллар в благосостояние ребенка приносит государству восемь долларов прибыли. Именно поэтому многие страны мира активно изучают и разрабатывают методики для оценки благополучия детей.

В 2020 году Президент Казахстана выдал указ о внедрении Индекса благополучия детей с 2022 года. Методика расчета этого индекса была утверждена Премьер-Министром и получила этическое одобрение международной организации Health MediaLab Institutional Review Board (HML IRB), подтверждающей соответствие этическим стандартам Всемирного банка, ПРООН, ЮНИСЕФ, ВОЗ и Европейской Комиссии.

Индекс благополучия детей стал важным инструментом для государственных органов, помогающим решать социальные и финансовые проблемы, связанные с детьми. Этот индекс является своего рода «рейтингом регионов» и предоставляет уникальную возможность для мониторинга и улучшения условий, в которых воспитываются наши дети. Разработка этого инструмента осуществлялась с учетом рекомендаций Комитета ООН по правам ребенка на 70-ой сессии в Женеве.

Основные участники, которые продвигают проект, это – Комитет по охране прав детей, Институт экономических исследований Министерства национальной экономики, Информационно-вычислительный центр Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам при технической поддержке Детского фонда ООН.

НАПРАВЛЕНИЯ ИНДЕКСА БЛАГОПОЛУЧИЯ ДЕТЕЙ

Индекс включает 56 показателей, разделенных на 4 основных направления: «Ребенок», «Семья и общество», «Государственная политика» и «Благосостояние страны».

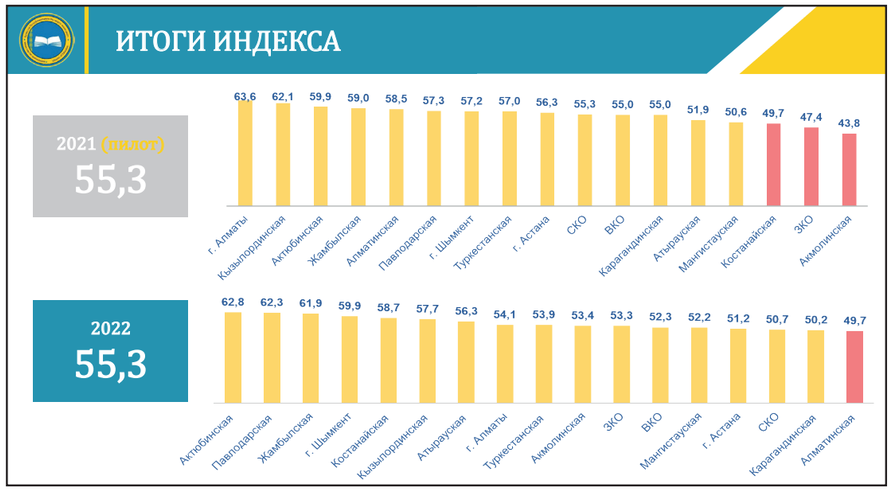
В Индексе уделяется внимание тому, чтобы в школах создавались условия для укрепления здоровья учеников. Важно, чтобы каждая школа стала своего рода «школой здорового стиля жизни» для детей, где все, начиная от учебы и заканчивая развлечениями, физической активностью и питанием, способствовало их благополучию и здоровью.

В июне этого года были опубликованы первые результаты за 2022 год. И это – самый настоящий рейтинг регионов, рейтинг акиматов и рейтинг акимов, которые ждет общественность.

Итоги пилота 2021 года и официальные итоги 2022 года показали, что Индекс составляет 55,3 балла из 100 возможных. Это желтая зона среднего уровня благополучия.

В тройке лидеров Актюбинская (62,8), Павлодарская (62,3), Жамбылская (61,9). Соответственно в рамках индекса другие регионы должны делать то, что хорошо делают для своих детей эти регионы.

Направление «Ребенок» – оценивает здоровье и личные навыки детей. Состоит из таких компонентов как: «Психологическое благополучие», «Физическое здоровье» и «Навыки».

Согласно расчетам, средний балл по данному направлению составил 57,59 баллов. По сравнению с прошлым годом показатель снизился на 3,5 балла (2021 г. – 61,1).

8 регионов Казахстана из 17 имеют показатель выше среднереспубликанского. Наилучший результат показали Кызылординская (70,36 балла), Актюбинская (70,25) и Жамбылская (67,16) области.

Такие регионы как г.Алматы, Астана, Костанайская, Алматинская, Восточно-Казахстанская, Северо-Казахстанская, Павлодарская, Карагандинская области демонстрируют наименьшие успехи по направлению «Ребенок» по сравнению с остальными. Особенно низкие результаты зафиксированы в Карагандинской (36,39 баллов), Павлодарской (45,83 балл) и Северо-Казахстанской (46,58 баллов) областях.

Направление «Семья и общество» также по 14 индикаторам оценивает, как дети взаимодействуют с окружающими, а именно с семьей, друзьями. Помимо этого, в этом направлении рассматривается, как работодатели относятся к сотрудникам с

детьми. Направление состоит из четырех компонентов: «Семья», «Ресурсы домохозяйства», «Работодатель» и «Социализация».

Индекс по направлению «Семья и общество» в 2022 году составил 49,78 баллов. Годом ранее индекс был зафиксирован на уровне 53,36 баллов. Таким образом, в динамике произошло снижения показателя на 3,58 балла.

Анализ говорит о том, что показатели индекса довольно серьезно разнятся в отдельных регионах страны – разброс составляет 42,05 до 69,83 баллов.

В более чем половине регионов страны (6 из 17 регионов) индекс по направлению «Семья и общество» по итогам 2022 года ниже среднереспубликанского значения. Наиболее низкие показатели индекса характерны для следующих регионов страны: Акмолинская (43,01 баллов), Восточно-Казахстанская (42,55) и Алматинская (42,05) области.

В ряде областей страны индекс на порядок выше среднего значения по стране. Среди них: Павлодарская (69,83 баллов), Костанайская (64,75) и Актюбинская (60,22 балла) области.

Направление «Государственная политика» оценивает, как государство обеспечивает условия для получения образовательных и медицинских услуг, а также как развивается семейная политика. Состоит из следующих компонентов: «Образование», «Социальная политика» и «Здравоохранение».

По результатам проведенного мониторинга, средний балл по направлению «Государственная политика» сложился в 54,86 баллов. По сравнению с прошлым годом показатель вырос 2,38 балла (2021 г. – 52,48). Наиболее благоприятная ситуация по ряду индикаторов относительно реализации государственной политики в области защиты детства отмечается в Павлодарской (67,54 баллов) и Жамбылской (65,73) областях, а также г. Шымкент (64,69 балл).

В таких регионах Казахстана как Актюбинская, Акмолинская, Западно-Казахстанская, Туркестанская, Атырауская, Алматинская, Мангистауская области, гг. Астана, Алматы фиксируются показатели ниже среднереспубликанского уровня. При этом в Алматинской (42,37 балла) и Мангистауской (38,12) областях, а также г. Астана (40,96 баллов) наблюдаются крайне низкие результаты по направлению «Государственная политика».

Направление «Благосостояние страны» оценивает общую экономическую и экологическую среду, а также инфраструктуру и безопасность среды обитания детей. Состоит из четырех компонентов: «Экономика», «Экология», «Инфраструктура» и «Безопасность».

По итогам 2022 года индекс по направлению «Благосостояние страны» в Республике Казахстан составил 58,8 баллов. В 2021 году аналогичный показатель составлял 54,1 баллов. В динамике зафиксирован рост индекса по направлению «Благосостояние страны» на 4,65 балла.

В более чем половине регионов в 2022 году индекс превысил среднее значение по стране. Сравнительно высокие показатели присущи г. Алматы (70,04 баллов), а также ряду областей: Павлодарская (66,08 баллов) и Атырауская (64,97 баллов).

Наиболее низкий индекс зафиксирован в Западно-Казахстанской области (41,82 баллов). Также относительно других регионов пониженные показатели наблюдаются в Северо-Казахстанской (51,67) и Кызылординской (52,3 баллов) областях.

КАКИЕ ПРОБЛЕМЫ ВЫЯВИЛ ИНДЕКС?

Индекс как национальный инструмент мониторинга дает возможность сравнивать показатели по регионам Казахстана и сопоставлять их с международными индексами благополучия детей. Также он помогает привлечь внимание общества и государственных органов к проблемам детей. Индекс учитывает общественное мнение через соцопросы и способствует эффективному планированию детского бюджета.

Анализ Индекса благополучия детей за 2021 и 2022 года выявил, что в двух из четырех основных направлений наблюдается уменьшение среднего балла по всей стране. Конкретно это касается направлений «Ребенок» и «Семья и общество». Важно отметить, что по двум другим направлениям, а именно «Государственная политика» и «Благосостояние страны», отмечается рост показателей. Все же каждое направление имеет свои проблемные моменты, требующие внимательного взгляда и принятия необходимых мер.

Прежде всего, стоит отметить высокий уровень детской смертности в Казахстане из-за внешних причин. Дорожно-транспортные происшествия, случайные утопления, отравления и пожары в два раза чаще становятся причиной потерь детских жизней, чем болезни. Поэтому весьма важно предпринимать комплекс мер по обеспечению безопасной среды для детей, создавать программы по профилактике, обучению и информированию, а также улучшать инфраструктуру и медицинскую помощь.

Еще одной важной проблемой, которая требует внимания, является здоровье детей. Сравнительная статистика показывает увеличение заболеваний органов пищеварения, желудочно-кишечного тракта и расстройств психического поведения, связанных с употреблением психоактивных веществ. Дети, проживающие в городах, показывают рост показателей ожирения, нарушения осанки, а также с ухудшение зрения и слуха.

Из-за высокого уровня рождаемости и несоответствия темпам строительства детской инфраструктуры возникает проблема нехватки мест в дошкольных учреждениях и излишней учебной нагрузки в среднеобразовательных школах, особенно в крупных городах. К тому же, в некоторых регионах до сих пор сталкиваются с недостатком базовых условий в школах, таких как теплые туалеты, источники питьевой воды и средства для мытья рук.

Сельские районы остаются менее благополучными с социально-экономической точки зрения, имея более высокий уровень бедности по сравнению с городами. Проблемы с инфраструктурой, а именно недостаточное наличие центральной канализации и некачественные дороги, становятся более насущными. Эти факторы отрицательно влияют на качество жизни семей с детьми. По этой причине население сельских районов постепенно уменьшается.

В среднем, только каждый пятый ребенок в Казахстане имеет свою комнату или живет в квартире или доме, где на одного человека приходится не менее 15 квадратных метров. Каждый третий ребенок не имеет доступа к компьютерной технике для обучения. Обеспечение жильем для одной из наиболее уязвимых групп населения, детей-сирот, происходит очень медленно.

При этом, принимаются ряд мер для улучшения жизни семей с детьми. Например, внедрена Цифровая карта семьи, которая обладает большим потенциалом. Продолжается процесс сокращения числа детских домов в стране. Медленно, но верно делаются шаги в направлении борьбы с семейно-бытовым насилием и преступлениями против детей.

Важно отметить, что Индекс не только выявляет проблемные моменты, но и поднимает национальное обсуждение вопросов, касающихся будущего детей.

Несмотря на вызовы, которые могут возникнуть, внедрение Индекса благополучия детей поднимает стандарты и подчеркивает важность заботы о будущем поколении. Надеемся, что Индекс будет и дальше успешно использоваться государственными органами для формирования политики, направленной на создание лучших условий для детей в Казахстане.

Сөз өнері-асыл өнер:

Мектептегі дебат қозғалысы дегеніміз не? Қалай қатысып, өзіңді қалай дамытуға болады?

Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынов: «Өнердің ең алды сөз өнері деп саналады. «Өнер алды – қызыл тіл» деген қазақ мақалы бар. Мұны қазақ сөз баққан, сөз күйттеген халық болып, сөз қадірін білген соң айтқан. Алдыңғы өнердің бәрінің де қызметін шама қадырынша сөз өнері атқара алады. Қандай сәулетті сарайлар болсын, қандай сымбатты, я кескінді суреттер болсын, қандай әдемі ән мен күй болсын, сөзбен сөйлеп, суреттеп көрсетуге, танытуға болады. Бұл өзге өнердің қолынан келмейді», – дейді.

Бұл жалпыға бірдей орта білім беретін мектептердің оқушылары үшін қазақтың сөз өнерін бойына қондыруға аса қолайлы әдістердің бірі. Әрине дебат яғни белгілі бір тақырыпқа пікірталас өткізу үшін білім керек. Демек, дебатқа қатысатын бала берілген тақырыпта оң немесе сол көзқарасын білдіру үшін тақырыпты терең зерттеп, зерделеп, талдау жасап барып ғана қатыса алады.

Дебат дегеніміз – пікірсайыс. Жарыссөз, айтыс десек те болады. Шешендік өнер мен ой ұшқырлығы сынға түсетін ойын. Дәлелдер мен фактілерге сүйенеді. Дебат тәртіпке бағынады. Ойыншылар бір-бірін «ханым», «мырза» деп атап, құрмет танытады. Қарсыластың жеке басына тиісуге болмайды.

Дебатта уақыт шектеулі. Сондықтан оны дұрыс жоспарлай білу керек. Қатысушы білімді, батыл және әдепті болуға тиіс. Ең бастысы, дебат – ұрыс алаңы емес, нақты тақырып аясында арнайы ережелер негізінде ой жарыстыру.

Дебат жаңа мүмкіндіктерге жол ашады. Ортаңыз өзгереді, достарыңыз көбейеді. Сөйлеу мәдениетіңіз қалыптасып, ойды тиянақты жеткізуге дағдыланасыз. Кез келген тақырыпта ойыңызды еркін, нақты жеткізе аласыз. Үнемі ізденісте боласыз. Айтылған қарсы пікірге қарамастан, ойыңыздың дұрыстығын дәлелдейсіз.

Жалпы дебат қозғалысы елімізде қашан пайда болды? Осыған тоқтала кетсек:

Дебат қозғалысы еліміздің

саяси форматымен бара-бар. Бір палатада, яғни топта 3 спикер. Әрқайсының бір рет сөз сөйлеу құқы бар. Сұрақ-жауап және дайындық кезеңіне бөлек уақыт беріледі. Үкімет тобы белгілі бір проблеманы шешуі керек. Ал оппозиция тобы оған қарсы шығып, қарсыластың ұстанымын жоққа шығаруы керек. Жұмысын жақсы орындаған топ жеңіске жетеді.

Кей мәліметке сәйкес, 2000 жылдары 7-сыныптап бастап санағанда 10 мыңнан астам оқушы дебат бағдарламасына қатысқан. Тіпті тренерлерге арналған тренингтер дебат желісін бүкіл Қазақстан аумағында кеңінен таратуға септесті.

Әр облыста дебаттың өз аумағында дамуына жауапты бір-бір үйлестірушісі болды. Үйлестірушілердің басым

барлық мектептерінде оқушылар мен студенттер арасында кең танылды. Мәселен 1990 жылдардың соңы мен 2000 жылдардың басында еліміздегі пікірталас мәдениетінің қалыптасуы басталып, дебат қозғалысы бүкіл елге таралып, тіпті телевизия деңгейіне дейін шықты.

Сол кездері қатысушылар Карл Поппердің пікірталас форматын үйренді. Ол уақытта жаңадан бастаушы дебатшыларға дәл осы формат сәйкес келеді деп саналды. Осылайша пікірталас мәдениеті Қазақстанда 1997 жылдың соңында қалыптаса бастады.

Карл-Поппер форматы – «мектепішілік» формат. ТМД мемлекеттері мен әлемнің көптеген елдерінің оқушылары осы форматта ойнайды. Америка парламентінің

көпшілігі талантты әрі белсенді ұстаздар еді. Дебаттың жергілікті деңгейде танымал болуына олардың көп көмегі тиді. Бұл бастамаға білім беру басқармалары, әкімдіктер, ішкі саясат департаменттері де қолдау көрсетті.

Бұл бағдарламаның нәтижесінде дебат қозғалысын үйлестіріп отыратын Ұлттық дебат орталығы да құрылды.

Жалпы мектептегі сөз өнері көптеген дарынды жастардың жолын ашты. Дебаттың жастар арасында дамуына еліміздің жетекші бұқаралық ақпарат құралдарының да септігі тиді. Телеарналарда балалардың және жастардың ауқымды мәселелер бойынша өткізілген дебаттары қызу талқыға түсіп көрермен көңілінен шықты.

Өзінің көтеріп отырған тақырыбына қолдау көрсететін, пікір білдіретін, түйсігі мен түсінігі бір жастар бас қосып, топ құрды.

Қазіргі кезде кәсіпкер, ғалым Нартай Әшім дебатқа мектеп қабырғасында жүріп қызыға бастағанын айтады. Ол дебат туралы 1998 жылы, яғни 9-сыныпта оқып жүрген кезінде естіген екен:

– Дебат бағдарламасы туралы естіген кезімде 14 жастамын. Бұл бастама жайында мектепте айтты, қатысушы болу үшін ағылшын тілін жақсы меңгерген болуымыз керектігін ескертті, сондықтан дебатқа кейіндеу қатыстым. Сол уақытта қазақтілді лиганың құрылған кезі. Алғашқы қалалық турнирден кейін есенгіреп қалғанымыз әлі есімде, қарсыласымыз кіл мықтылар болған еді, – деп есіне алды экс-дебатшы.

– Меніңше, бойымдағы пайдалы дағдылардың барлығы дебат бағдарламасының арқасында қалыптасып, дамыды. Бүгінде білім беру саласында жұмыс істеймін, қазіргі құбылмалы қоғамдағы басты дағды – hard skills, яки бір мамандыққа байланбай, жаңа дүниеге жылдам бейімделу екенін әріптестерімізбен көп айтамыз. Бұл – біздің ойымыз ғана емес, әлемдік белді сарапшылардың пікірі. Дебат бағдарламасы дәл осы дағдыны қалыптастыруға көп көмектесті, – деп түйді ол.

Сөз өнері – жүректі толқытып, ақылды таразылап, тіл қисынын қиюластырып, ойды бояуын қандыра өрнектеп жеткізетін ұлы өнер. От тілді, орақ ауызды біздің данышпан бабаларымыз өнердің осы түріне ерекше ден қойып, ауыз әдебиетінің сан алуан түрлерімен келешек ұрпаққа терең тәрбие беріп, тектілік тізгінін ұстата білді.

Сыншы Бағашар Тұрсынбайұлы: «Жазуда да мінез бар. Ол мінез – біз ойлағандай тұрмыстық дүниеде кездесіп жататын арсың-күрсің жүріс, басартқы-қашартқысы көп қылтың-сылтың болмыс емес, ішкі ұстанымы мықты, қанға сіңген дегдар қасиеттің қалам арқылы қағазға түскен асыл проекциясы. Құбылмалы сөз емес, құмығыңқы үн емес. Айқын ұстаным, тұрақты қасиет», – деп сөз өнерінің қиындығын дәріптейді.

Сөз өнерін шебер меңгерген ұлы данышпан атамыз Абай Құнанбайұлы бастаған ақындарымыз, жазушыларымыз қаншама құнды дүниелерді сөз маржанын тере отырып, бүгіңгі күңге дейін мұраларын жеткізді.

Қазірде қазақтың сөз өнері қалыптасып, жетіліп келеді. Ал мектепте әдебиет пәні арқылы сөз өнерін үйрету, баланың ой еркіндігі мен жүйелі сөйлеу, ой қабілетінің дамуын ғана қалыптастырып қоймай, тұлғалық қасиетін де қалыптастырады.

Мектепте дебат турнилерін тұрақты жүргізілгені жөн. Белгілі бір тақырыпқа өз бетімен ізденіп, дамытып қатысқан баланың алған ақпараты үнемі жадында сақталып қалары сөзсіз. Топ ортада сөйлеп, Қазыбек бидей билік айтпаса да ұлт тарихы, әдебиеті мен мәдениетіне келген суырып салып, жыраулардың жырынан, ақындардың өлеңінен алып, мәнді де мағыналы сөйлеп тұрған балаға неге тәнті болмасқа.

«Соңғы сөз әрқашан ортақ пікірге ұласуы тиіс» деп Наполен Бонапарт айтқандай, қандай сөзжарыс болмасын, соңы ортақ ой, белгілі тұжырымға, көтерілген мәселенің шешіміне келгені жөн. Сондықтан елімізде дебаттық қозғалыстарды одан әрі дамытып, жастарымыздың ой, өрісінің, сөз саптауы мен дүниетанымын қалыптастыруы үшін аса қажет деп ойлаймын.

Мектепте ойнауға БОЛАТЫН ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ойындары туралы білесіз бе?

Қазақ халқының ұлы ойшылы Абай Құнанбаев «Ойын ойнап, ән салмай, өсер бала бола ма?» - деп айтқандай баланың өмірінде ойын ерекше орын алады. Халқымыз ойындарды тек балаларды алдандыру, ойнату әдісі деп қарамай, олардың мінез-құлқының қалыптасу құралы деп ерекше бағалаған.

Ұлттық ойындардың адамға тигізетін пайдасын халық ертеден-ақ білген. Ойындар атадан балаға, үлкеннен кішіге мұра болып жалғасып, халықтың дәстүрлі шаруашылық, мәдени, өнер тіршілігінің жиынтық бейнесі әрі көрінісі болған. Қазақтың ұлттық ойындары жүгіру, секіру элементтеріне бай. Ойындарды көп ойнап, жүгіріп, далада, таза ауада жүру – жас ағзаның дұрыс та сергек өсуінің көзі болған және де балалар ойын ойнаған кезде ерлікті, өжеттікті, батылдықты, шапшаңдықты сонымен қатар, мінез-құлық ерекшеліктерін, білек-күшін, дененің сомданып шынығуын қалыптастырады. Сондықтан ұлттық ойындарды оқу-тәрбие үдерісінде пайдалану қоғамымыздың ұлттық идеологиясын нығайтудағы өзекті мәселелердің бірі.

Бүгінгі жас ұрпаққа үлгілі, өнегелі тәрбие беру – қазіргі қоғамның басты міндеттердің бірі. Ойын арқылы бала қоршаған ортаны өз бетінше зерделейді, өзінің өмірден байқағандарын іске асырып, қоршаған адамдардың іс-әрекетіне еліктейді.

Ұлттық ойындардың тәрбиелік маңызы туралы М.Жұмабаев ойындарды халық мәдениетінен бастау алар қайнар көзі, ойлау қабілетінің өсу қажеттілігі, тілдің, дене тәрбиесінің негізгі элементі деп тұжырымдайды. Қазақтың белгілі ғалым ағартушылары А.Құнанбаев, Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин халық ойындарының балаларға білім берудегі тәрбиелік мәнін жоғары бағалап, өткен ұрпақтың дәстүрі мен салтын құрметтеп, адамдардың ойы мен іс-әрекетін танып түсінуде жастардың эстетикалық, адамгершілік ой талабының өсуіне, оның атқаратын қызметін жоғары бағаласа, Е.Сағындықов өз еңбегінде: «Қазақтың ұлт ойындары тақырыпқа өте бай және әр алуан болады», - дей келіп, ұлт ойындарын негізінен үш салаға бөліп топтастырған

Мектеп оқушыларының бойынша ұлттық құндылықтарды, қазақи болмысты және салт-дәстүрді сіңірудің бір әдісі ұлттық ойындарды ойнату болмақ. Мысалға, Жапон елінде бірінші сыныптан төртініші сыныпқа дейін тек тіл, әдебиет және салт-дәстүр сабағы ғана жүргізіледі. Бала кезінен санасына сіңген ұлтқа, тілге, елге деген қасиет баланың өсіп, жетіліп, дүниенің түкіріпінде жүрсе де қанына сіңіп қалады екен.

Ендеше бастауыш сыныптар мен жоғарғы сыныптардың тәрбие сағаттарында ұлттық ойындарды үйретіп, ойнату тәрбиенің басты факторларының бірі болмақ. Бәрімізде бала күнімізде мектеп ауласында, мектептен кейін де ұлттық ойындарды ойнаушы едік. Кеш қараңғылығы түскенде ақсүйек іздеу ойынын аса қызықты болатын.

Бүгіңгі алуан түрлі әлеуметтік желілер дамыған уақытта балалардың көбі түзде емес үйде интернеттен түрлі әдепсіз дүниелерді көріп санасы уланып жатқаны шындық. Себебі Карл Маркс айтпақшы «Сананы тұрмыс билеген заманда» өмір сүріп жатқан бала тәрбиесін ата-аналар көбінесе мұғалмідердің мойына міңгізіп қойғаны жасырын емес.

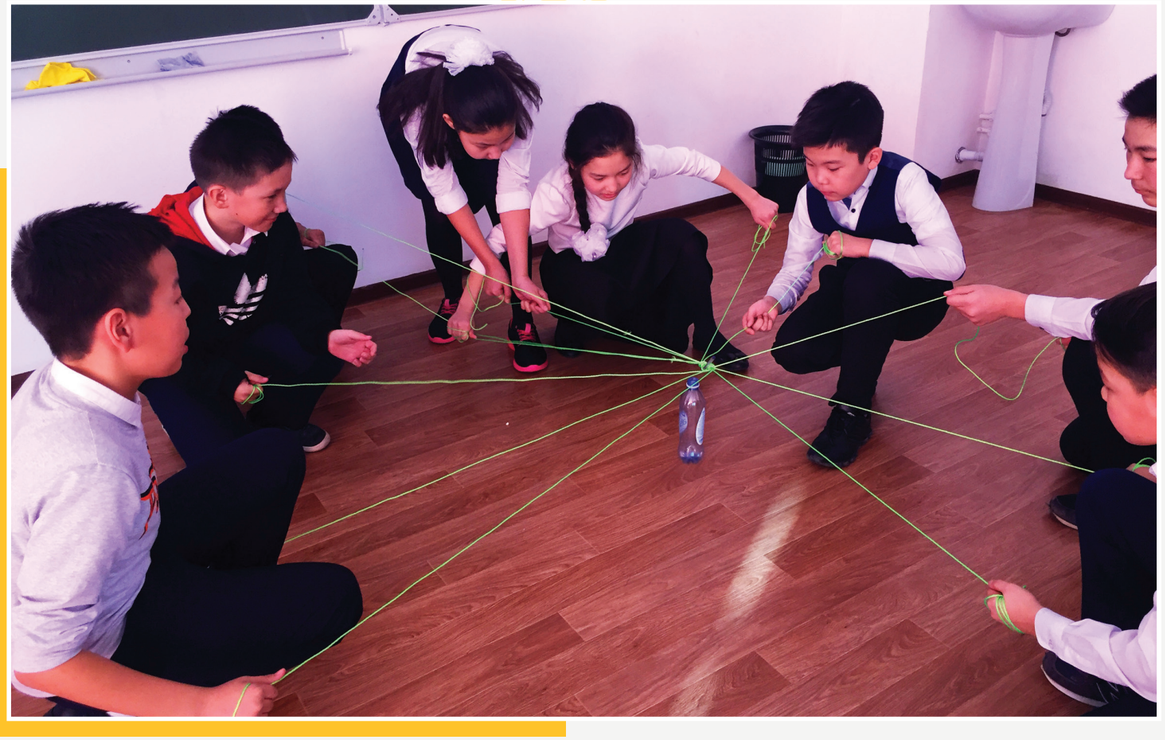
Қаланың баласынан қарағанда, ауылдағы мектеп балалары ұлттық ойындарға бейімдірек. Өскен ортасында ағаларынан көріп өскен ойындарды қайталап, дамытады. Сонымен мектеп ауласында қандай ойындарды ойнауға болады?

«ҚЫРЫҚАЯҚ» Ойыншылар араларынан басқарушы сайлайды. Басқарушының талабына қарай қатысушылар тең екі топқа бөлінеді.

Әр топтың ойыншылары бір-бірінің белінен құшақтап қатар тұра қалады. Олар тұрған жерден 25-30 метр қашықтықта көмбе белгіленеді. Басқарушының белгі беруі бойынша екі топ та сол қалыптарымен аяқтарын тепе-тең алып жүгіре жөнеледі. Қай топ көмбеге бірінші жетсе, сол жеңімпаз болады. Басқарушы ойын

тәртібінің бұзылмауын қадағалайды. Ойын осылайша қайталанып отырады.

«ЖАПАЛАҚТАР МЕН ҚАРЛЫҒАШТАР» Ойыншылар екі топқа бөлінеді де, бір-біріне арқасын беріп, екі қатар құрып тұрады. Бір қатардағыларды жапалақтар, екіншісін қарлығаштар деп атайды. Жүргізуші ойыншылардың арасымен жүріп отырып, сөзін үзіп-үзіп, созып сөйлейді: қар-үзіліс-лығаш немесе жа..., ал сөз соңын айтпайды. Сонда аты аталған топ бытырап қаша жөнеледі де, аты толық аталмаған топ оларды қуады. Ұсталған ойыншы ұстаған

топтың қатарына қосылады. Жеңімпаз топ ойыншы санына байланысты анықталады.

«САҚИНА САЛУ» Бір ұл, бір қыз ортаға шығады. Басқалары екі қолдарын алдына қойып, уыстап тұрады. Қыз сақинаны әр ойыншының уысына салғандай болып, барлық ойыншыны айналып өтеді. Сосын ұлға: - «Сақина кімде, тап!» - дейді. Барлық ойыншы ұлға қарап, қуыстанғандай кейіп танытады. Ұл бала күдіктенген адамынан сақинаны сұрайды. Іздеуші әр ойыншының алдына барғанда әзіл айтып, күлдіріп те жүруі тиіс. Сол әдіспен сақина ұстап отырғанды байқап, тауып алуы да мүмкін. Тапса, сақинаны ұстап отырған ойыншы өнер көрсетеді. Таппаса, іздеушінің өзі айып тартады.

«ҚАРАМЫРЗА» Жүргізуші ойыншыларға бірден «ойнаймыз» дейді. Барлығы «ойнаймыз» деп дабырласып, қатарлас отырған бірі екіншісіне «Ассалаумағалейкум, Қарамырза!» — деп амандасады. Сәлем алушы байқамай «Уағалайкуммассәләм!» - дейді. Ал ойын тәртібі бойынша «Уағалайкуммассәләм, бірінші Қарамырза!» - деп жауап беруі керек. Әр амандасқан сайын қарамырзалардың саны екінші, үшінші, т. б. болып көбейе береді, ал жауап берушілер саннан жаңылмаулары тиіс. Шатасып кеткен адам айып тартады. Аздан соң ойыншылардың дұрыс жауап бергендері — «Тазалар», қате жауап бергендері — «Қаралар» болып екіге бөлінеді. «Тазалар» «келісіп», «Қараларға» жаза белгілейді.

«ҚАРҒЫМАҚ» Биіктік мөлшерін дәлдеп алып керіп ұстаған жіптен жүгіріп келіп қарғып, арғы жағына секіреді. Белгілі биіктікте керіліп қойған жіптен қолына ұстаған сырыққа сүйене, оның бір басын

жерге тіреп, бүкіл денесін өз күші екпінімен жоғары серпілте қарғиды. Немесе арақашықтығы өлшеніп белгі жасап қойылған жазықтан секіреді. Қарғымақ ойналатын алаң не ұсақ құм, не ағаш ұнтағы төселген жұмсақ болуы шарт. Кім биігірек және алысқа секірсе, жүлдені сол алады.

«САҚ ҚҰЛАҚ» Ойыншылар қаз-қатар тұрады немесе қатарласа отырады. Бір ойыншы мен екіншісінің арасы бір метрдей болуы қажет. Бастаушы (1-ойыншы) естілер-естілмес дауыспен бір-екі сөзді бір рет айтады. Сол сөзді қағып алған 2-ойыншы үшіншіге, үшінші одан әрі тез-тез айтып жеткізе береді. Бәрі де сөздерді бір рет қана айтып, үндемей отырады. Ең соңғы ойыншы бастаушыға сыбырлап өзіне жеткен сөзді айтады. Егер сөз дұрыс болса, ойын басқа сөздермен тағы да қайталанады. Егер сөз дұрыс жетпесе, бастаушы соңғы ойыншыдан бастап 1-ойыншыға қарай сыбырмен ғана тыңдап, сөзді бұзған кім екендігін анықтайды. Сөзді бұзған ойыншы ең соңына барып тұрады да, екі-үш жаңылтпаш айтады, ал дұрыс айта алмаса, айып тартады.

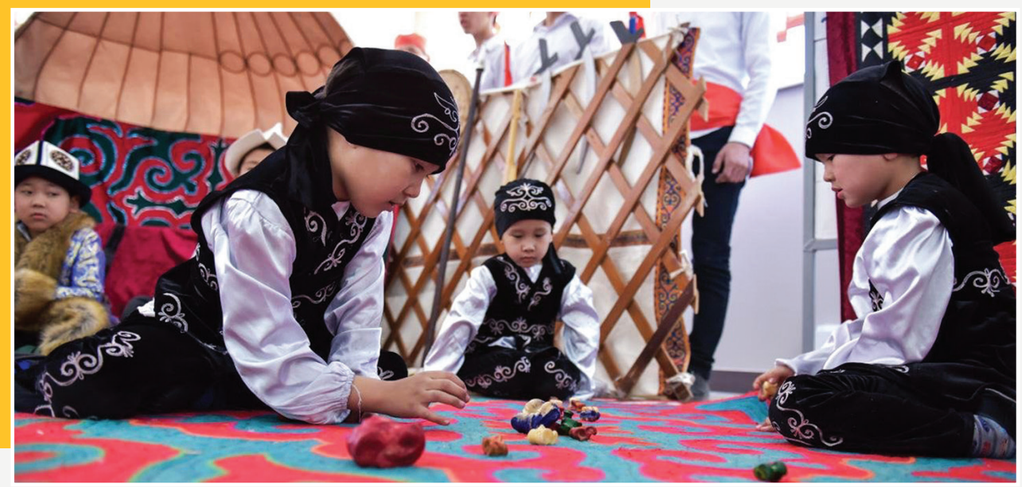
«ТЫМПИ» Қатысушылар шеңбер жасап, дөңгелене отырады. Бастаушы: «Ал, ойынды бастаймыз, бәрің түгел тым-тырыс тымпи!» - деп бұйырады. Бұдан кейін бірде-бір ойыншы дыбыс шығармауы, үн қатпауы керек. Алайда, бастаушы ғана сөйлеуге ерікті. Ол күлкілі қимыл-қозғалыспен әзіл-қалжың сөздерді айтып, күлдірудің амалын іздейді. Әзілі өтпесе, бет-аузын тыржыңдатып құбылтады. Қолапайсыз қимылдар жасап қозғалады. Жаңылыстыру үшін алуан сұрақтар қойып, көздеріне төнеді. Біреу байқамай сөйлеп не күліп жіберсе, айып тартады.

«ТАУЫҚ КҮРЕС» Балалар екі топқа бөлінеді. Осы екі топтан екі бала шығып, кәдімгідей күреседі. Бұл күрес түрінің басқасынан айырмашылығы — тек жалғыз аяғымен ақсаңдай жүріп, иықтарын қағып күресуінде. Бұл күрес балалардың нық басып, орнықты жүруін жетілдіреді. Күресетін баланың бір аяғын тізесінен бүгіп, мата белбеумен байлап тастайды. Қайсысы сүрініп жығылса, сол ұтылады. Біздің бала кезіміздегі ең қызыға ойнайтын ойындарымыз бірі Айгөлек еді. Сонымен қатар Кеңестік кезеңде тәрбиеленген балалар арасында «Сақина салу» ойыны да кең тараған болатын.

Ұлттық ойындар - салауатты өмір салтын мұрат тұтқан арманшыл, елі мен жерінің қамын ойлайтын, ұлтқа тән барлық қасиетті қадір тұтатын, дара тұлға – жаңа адамды тәрбиелеп шығарудың маңызды құралы.

Ұлттықойындар–ата-бабамыздан бізге жеткен мұра сияқты өткен күн мен бүгінгіні байланыстыратын баға жетпес байлығымыз, асыл қазынамыз, өнеріміз. Сондықтан оны үйренудің, күнделікті өмірде пайдаланудың пайдасы орасан зор. Ойын баланың алдынан өмірдің есігін ашып, оның шығармашылық қабілетін оятып, бүкіл өмірімен жалғаса береді. Ойын сан ғасырлар өтсе де адамзат баласына ақыл-ой жетекшісі, денсаулық кепілі, өмір тынысы болып қала береді.

Майра Мырзатханқызы,
Қазақстан журналистер Одағының мүшесі

МОТИВАЦИЯҒА ЖЕТЕЛЕЙТІН ОҚУ МЕН ОҚУШЫЛАР ТУРАЛЫ ФИЛЬМДЕР

Жай мұғалім хабарлайды,
Жақсы мұғалім түсіндіреді,
Керемет мұғалім көрсетеді,
Ұлы мұғалім шабыттандырады.

(ағылшын ағартушысы
Уильям Уорд)

Біз баланы көп оқыса білімді болады, ой-өрісі дамиды деп ойлаймыз. Оны жоққа шығарады. Оның зерттеулері бойынша баланың миын көп жұмыс істеткеннен не көп оқытқаннан емес шабыттанып оқығаннан, шабыттанып бір нәрсемен айналысқаннан, қызығып фильм, не мультфильм көргеннен тез дамитындығын дәлелдеген екен.

Демек жоғарыда айтылған «Ұлы мұғалім шабыттандырады» деген бос сөз емес, оның ғылыми негіздеріде шығып жатыр.

Абай Құнанбаев та «Қашан бір бала ғылым, білімді махаббатпенен көксерлік болса, сонда ғана оның аты адам болады» деген сөзіндегі «махаббатпен» дегені, шабытпен деген сөзбен үндеседі.

Мектеп - өміріміздің он бір жылын өткізетін жер. Ол біздің әлеуметтік ортамызды анықтайды, мінез-құлқымыздың қалыптасуына әсер етеді, білімнің негізі қалыптасады. Өмірлік достық кейде осы мектеп қабырғасында басталады.

Мектеп пен ондағы жасөспірімдердің қарым-қатынасы фильмдерге жиі арқау болып жататыны да сондықтан. Өмірлік тәжірибе беретін, болашақта сабақ болатындай жағдайлар суреттелетін балалар көруге тұрарлық фильмдер баршылық, соның бірнешеуіне тоқталып кетсек.

Қазіргідей Жаңа жыл келе жатқан шақта отбасымен бірге көруге болатын, талай адамның сүйікті әдетіне айналған -

«Үйде жалғыз қалғанда» («Один дома») фильмі.

Әлемдегі миллиондаған көрермендердің бала кезінен бергі сүйікті фильмі. Ұмытшақ ата – аналарының салдарынан жалғыз қалып қойған Кевин Маккалистер екі ұрлықшыға қарсы әрекет жасайды. Бұл хикаяға мәңгі қарап отыра бергің келеді. Фильмнің екінші бөлімі біріншісінен ерекшелене қоймайды, бірақ өзің күткен нағыз қызықты фильм. Дегенмен, 90-жылдары атмосфералы кино түсіруді білген ғой. Бірақ, бұл жәй ғана балалық шақтың бал кезіне деген сағыныш шығар.

Осындай мерекелік көңіл-күйді еселей түсетін тағы бір туынды –

«Гринч – Рождестволық ұрлықшы».

Жасыл Гринчті шетелде жақсы таниды, ол қатігез әрі адамдардан көңілі қалғандықтан, балалардың мерекесін ұрлап жүреді. Фильмде оның рөлін Джим Керри сомдайды, оның мимикасын резіңке бетперден де байқауға болады. Бұл фильм Гринчьтің балалық шағында алған өмірлік қиындықтарынан қатігез болып, мейрімділік пен таңғажайыпқа сенбейтінін көрсетеді, ал мейрімді балалар оны жақсы жаққа өзгертеді.

«Гарри Поттер» туралы фильмдер топтамасы.

Бұл қызық ертегі бүкіл әлемдегі балалар мен ересектердің жүрегін жаулап алды. Джоан Роулингтің кітаптарына негізделген жас сиқыршы туралы 8 фильм 70-ке жуық тілге аударылды. Дүниежүзі бойынша әр минут сайын оны біреу қайта қарауды бастайды. Гарри есімді 11 жастағы баламен Хогвартс сиқыршылар әлеміне еніп, Хагрид, Ронмен және Гермионамен бірге достықтың қызықты шақтарын бірге тамашалаңыз.

Ендігі фильм –

«**Тренер Картер»** атты туынды.

Сэмюэл Л. Джексон, Ченнинг Татум сынды мықтылар ойнаған фильм. Бұл жасөспірімдер тәрбиесі және олармен қарым-қатынас жайлы фильм десек те болады. Бас кейіпкеріміз дене шынықтыру мұғалімі. Ол қылмысы өршіп тұрған ауданның әлдебір мектебіне жаңадан келген мұғалім. Бұрын ұстаз болып жұмыс істемеген адам. Өз басына жетерлік жетістіктерге қол жеткізген спортшы. Ол балалармен қалай жұмыс істейді, қалай тәрбиелейді, қалай тіл табысып, қолдау көрсететіні жайлы фильм.

Кезекті фильм **«Чудо»** деп аталады. Туынды ерекше балалардың ата-анасына арналған фильм. Ондай балалардың мектепте басқа оқушылармен сіңісіп кетуі де неғайбіл дүние. Кейіпкеріміз бет әлпеті табиғи мутация әсерінен өзгеше туған бала және оның ата-анасы. Жалпы кино тым пафосты, ертегі секілді көрінуі мүмкін. Бірақ фильмнің айтар ойы бар. Бұл жерде ерекше балалардың ғана қиындығы суреттелмейді. Олардың ата-анасына, туған бауырларына қандай әсері тиетіндігі де көрсетіледі. Жалпы, фильмнен соң баланы әлдебір жетістікке жету үшін ғана оқытпау керек екенімізді, бастысы оның адами болмыстарды бойына жинай білуі керек екеніне назар аудару керектігін түсінеміз.

Енді өзіміздің отандық туындыларға тоқталсақ. **«Алпамыс мектепке барады»** немесе «Алты жасар Алпамыс» фильмін бала кезімізде сан мәрте тамашаладық. Бұл фильмді қай заманның баласы көрсе де жақсы әсер алады. Балалардың өз рөлдерін шынайы сомдауы және актерлер құрамындағы ығайлар мен сығайлардың бір шығармада бас қосуының әсерінен болар бұл фильм - 1977 жылы Ригада өткен Бүкілодақтық кинофестивальде «Бала психологиясын жақсы ашқаны үшін» атты ең таңдаулы балалар фильміне берілетін бас жүлдені жеңіп алады. Фильмнің режиссері атақты Абдолла Қарсақбаев.

«Менің атым Қожа».

Қазақтар жалықпай көретін екі кино бар болса бірі осы Қожа, екіншісі «Қыз Жібек». 1963 жылы көрерменге жол тартқан бұл фильмнің жанкүйерлері жыл өткен сайын көбеймесе, азайған жоқ. Сіздің балаларыңызға да ұнауы тиіс. Сенбесеңіз байқап көріңіз.

Сіздер тек фильм емес, анимациялық мультфильдерге де назар аударсаңыздар керемет болады. Себебі осындай мағыналы

әрі тәрбиелі туындылар әр оқушының көңілінен шығуы тиіс.

«Коконың құпиясы» мультфильмі.

Қазіргі мультфильмдердің көбінде бір киноға жүк боларлық ой жатқанын миыңызға шегелеп алып, мультфильм ретіндеемес,балаларыңызғатәрбиелік құрал ретінде қарайтын фильм. Жоқ меніңше тіпті бұл фильм балаларды емес, ата-аналарды тәрбиелейді-ау. Бұл жерде отбасылық дәстүр, үлкеннің кішіге ізеті, кішінің үлкенге құрметі де бар. Біз қазақ бұрынғы ата-бабамызға құран бағыштап, жеті шелпек пісіретін халықпыз ғой. Фильмде бұл жайлы да тамаша ойлар айтылады. «Тақырып неге қазақша?» дейсіз бе? Себебі, бұл шығарма қазақ тіліне тамаша дубляждалған мультфильм. Көріңіз, өкінбейсіз.

«Фердинанд»

- ешкімге зияны жоқ, аққөңіл және кішіпейіл бұқа. Дегенмен, оны Мадридте өтетін бұқалардың шайқасына қатысушы ретінде таңдайды. Оқиғаның қызығы осы сәттен басталады. Мультфильм 2018 жылы «Оскар» жүлдесіне үміткер болған.

«Паддингтонның басынан кешкендері».

Перуден Лондонға келген аю антикварлық дүкеннен әдемі кітапты көріп, сатып алу үшін ақша жинай бастайды. Кенеттен кітапты ұрлап кетеді, оқиғаның кейіпкері Паддингтон басты назарға ілігеді. Бұл фильм комедия жанры мен қоса өмірде адам басына келіп кететін қиын — қыстау жағдайларға күрсінбеуге жетелейді.

Фильмді тек көріп қана қоймай, ол туралы баланың пікірін тыңдап, ойын білу керек. Тек қана «кино ұнады ма» деген сұрақпен шектеліп қалмай, «ұнаса несімен ұнады, кейіпкердің орнында болса ол қалай істер еді, фильмнің қай жері түсініксіз болды, қай тұсы ұнамады. Өзіне қандай қорытынды шығарды, не түйді» деген сауалдарға жауап іздеп, киноны бір қорытындылап шыққан абзал.

Режиссер Талғат Теменов балалары киносына қатысты ойын былай жеткізген болатын.

Балалар киносы – ешбір қоғамдық формацияға, саяси идеологияға бағынбайтын ерекше өнер. Өнердің ішіндегі баланың санасына шуақ болып төгілетін, жанын әсемдікке, ізгілікке баулитын ең рухани өнер. Сондықтан балалар киносы саясаттан, қандай да бір қоғамдық жалған ұрандардан биік тұруы керек. Тірек болатын мықты ұрпақты дайындау мақсат болса, ол балалардың жанына, рухани әлеміне жақсылықтың дәнін себуіміз керек. Патриотизм деген Отанды сүюден бұрын алдымен өз ата-анаңды құрметтеуден, өз бауырыңды сүюден басталады. деген еді.

Осы тұста әлем бойынша көптеген балалар мен оқушылардың ең жақсы көретін мультфи Арыстан Патша 2019 жылғы американдық анимациялық фильм. Режиссері Джон Фавро және сценарий авторы Джефф Натансон және Walt Disney Pictures шығарған. Достық пен ата – анаға деген махаббаттың ең үздік көрінісі бейнеленген. Мұғалімнің баланың ерекшеліктерін дөп баса білуі. Бір балаға бола арнайы бағдарлама жасауы, оны басқа балалардың тобына қоса білуі әдемі суреттелген. Кинорежиссердің бізге айтқысы келгені баланы тек оқыту не тәрбиелеумен шектелмеуіміз керек. Оны жақсы көре білуіміз, оны тыңдай алуымыз, түсіне білуіміз қажет. Қазіргі қоғамға өте қажетті қасиеттерді көрсете білетін фильм.

ПАТРИОТИЗМ

как личностная характеристика казахстанского школьника

Одной из важнейших целей современного образования и одной из приоритетных задач общества и государства является воспитание нравственного, ответственного, инициативного и компетентного гражданина Казахстана. Именно гражданина нашей Республики Казахстан, который болел бы всей душой за свою родину, за ее будущее, защищал бы интересы страны и граждан.

Понятия «Родина», «любовь», «народ» формируются в сознании человека на основе чувства соприкосновения, сопереживания и сопричастности к определенному кругу людей, количеству событий, его окружающих, системе ценностей и идеалов, определяющих общественные отношения. Первое, где ребенок соприкасается понятиями как «Родина», «патриотизм» - это СЕМЬЯ и под воздействием семьи у детей формируется собственная картина мира. Поэтому бесконечно важна атмосфера в семье, культура взаимоотношений в семье.

Процесс формирования патриотизма должен иметь собственную идеологию и целенаправленную систему. Школа одна из глыб, на которой стоит воспитание патриотизма, ведь детство и юность — самая благодатная пора для формирования чувства любви к Родине.

Важнейшей составной частью воспитательного процесса в

современной школе является формирование патриотизма и культуры межнациональных отношений, которые имеют огромное значение в социально-гражданском и духовном развитии личности ученика. Только на основе возвышенных чувств патриотизма и национальных святынь укрепляется любовь к Родине, появляется чувство ответственности за ее будущее, честь и независимость, сохранение материальных и духовных ценностей общества, развивается достоинство личности будущего гражданина.

Тут надо особо отметить, что в основе воспитания, а тем более патриотического, лежит, прежде всего, воспитание чувств. Хотелось бы особо заострить на этом внимание, так как, практически многие учителя редко задумываются над тем, что источником чувства является пережитая эмоция. Поэтому фактором развития патриотических чувств должна стать целенаправленно созданная ситуация, когда ребенок переживает гордость за родных, близких, свою семью; за коллектив, который должен стать для ребенка второй семьей; за совместный успех и достижения других членов коллектива, сельчан, горожан, родины. То есть, если простыми словами сказать, то школьники болея за своего одноклассника на районных соревнованиях, сами того не замечая, закладывают основы патриотических чувств. Нередко можно заметить всплеск патриотизма по всей стране в период Олимпийских игр или игр национальной сборной по футболу/хоккею.

Ведь именно эмоции, радость победы или горечь поражения, так сближают и объединяют таких разных людей и групп граждан одной страны. Еще, когда говорим о таком качестве личности, как патриотизм, нужно отметить, что оно выражается не только в его мышлении и чувствах, но также и в поступках, поведении, и даже привычках. Например, услышав гимн нашей страны на торжественных мероприятиях, все молодые люди автоматически сами встают и подносят руку к сердцу. Привитые с раннего детства привычки демонстрирует уважение к своему флагу и гимну. Это же тоже пусть и маленькое, но проявление патриотических чувств.

Невозможно считать патриотом человека, не знающего историю своей страны, не знакомого с культурой своего народа. Познание родной истории напрямую связано с поиском самоопределения. Определение себя как части общества, отождествление своей личности с понятием «гражданин Казахстана» — важный момент в духовном и эмоциональном развитии ребенка. В этом плане, большим воспитывающим потенциалом обладают все учебные предметы, особенно те, которые связаны с изучением родной природы, географии, истории, языка и литературы. Особенно помогает в этом историко-краеведческое направление - изучение истории родного края. Знакомство с прошлым родного села или города, интересными фактами. Просмотр старых фотографий, видеозаписей пробуждают интерес к прошлому и гордость за родной край, за малую родину. Сюда относятся посещение краевых музеев и музейные уроки, вахты памяти, встречи с ветеранами. Для школьников старших классов очень актуальны такие формы патриотического воспитания подростков, как диспуты, круглые столы, форумы, обсуждение ситуаций с острой социальной проблематикой. Ведь вникать в проблемы своего окружения, своего края побуждают чувствовать сопричастность ко всему этому. Сопричастность, радение за свою Родину, за ее малые и большие проблемы являются ценностными ориентирами настоящего патриота. Таким образом, воспитание патриотических чувств у обучающихся становится органичной составляющей педагогической деятельности, интегрированной в общий процесс обучения и развития. Преподавание истории Отечества всегда было направлено на воспитание патриотизма и гражданской ответственности учащихся. Познавая историю своей Родины, переживая чувство гордости за нее, учащиеся стремятся быть похожими на ее героев. Воспитание в школьниках любви к Родине, к человечеству, уважение к родителям, к важнейшим человеческим нормам является важным этапом формирования патриотизма и гражданственности.

Сейчас у казахстанских школьников есть множество примеров для подражания, примеры из былых времен и современности. Из героев прошлого школьники вдохновляются отвагой наших батыров, смелостью ветеранов ВОВ. А к современным героям можно отнести певца Димаша, который пропагандирует нашу музыку на весь мир или спортсмена Геннадия Головкина. Где бы они ни были, всегда подчеркивают любовь к Казахстану.

В целом, воспитание патриотизма достаточно многогранная и сложная задача, требующая ответственного к ней отношения. Школа выступает одним из важнейших институтов развития патриотического мировоззрения в жизни современного человека, дающим необходимый базис для дальнейшего развития личности. Патриотическое воспитание в современной школе – фактор консолидации всего общества, источник и средство духовного, политического и экономического возрождения страны, ее государственной целостности и безопасности.

Формирование у детей школьного возраста безопасного поведения на дороге

Министерством внутренних дел Республики Казахстан разрабатываются механизмы стратегии снижения тяжести последствий дорожно-транспортных происшествий (ДТП). Проблема травматизма в ДТП многогранна и зависит от поведения участников дорожного движения. К сожалению, количество ДТП с участием детей растет в нашей стране. Этот факт подтверждает Министерство внутренних дел.

Безопасность дорожного движения зачастую зависит от самих участников, которые должны соблюдать правила дорожного движения и принимать активные меры по их обеспечению.

Как показывает официальная статистика, только за девять месяцев текущего года в стране зарегистрировано более 9,8 тыс. дорожно-транспортных происшествий, в результате которых пострадали 14 тыс. человек. Погибло 1,6 тыс. человек, из них: 210 несовершеннолетние дети, 488 женщин, 1192 мужчины. В том числе: 660 пассажиры, 485 пешеходы, 447 водители.

Особого внимания заслуживает рост смертности на дорогах несовершеннолетних лиц. Как сообщают в МВД, с начала этого года число детей, погибших на дорогах, увеличилось на 14 процентов. Министерством внутренних дел принимаются меры по снижению детской смертности на дорогах.

Как правило, дети получают серьезные травмы, в том числе несовместимые с жизнью. Чаще всего из-за незнания правил дорожного движения или пренебрежения ими виновниками ДТП становятся дети, играющие на проезжей части, переходящие улицы в неустановленных местах, неправильно осуществляющие посадку в транспортные средства и высадку из них.

Детский дорожный травматизм имеет ярко выраженную сезонность. Количество дорожно-транспортных происшествий с участием детей особенно увеличивается в период школьных каникул.

Стоит добавить, что у детей обычно отсутствует стереотип безопасного поведения на дорогах. Так, к примеру, среди подрастающего поколения считается нормой перебегать улицу в запрещенном месте и на запрещающий сигнал светофора, играть на проезжей части. Особенно, в последнее время в социальных сетях стали распространять некие игры среди детей, когда они переходят дорогу во время езды автомобилей.

Родителям очень важно проводить с детьми профилактические беседы о правилах поведения на дороге с целью предупреждения возникновения дорожно-транспортных происшествий, сохранения жизни и здоровья подрастающего поколения. Для достижения этой цели необходимо рассказать и разъяснить ребенку основные правила поведения на дороге:

- ходить по улицам можно только по тротуарам, а если же тротуара нет, то нужно идти по обочине навстречу движению автомобилей;
- переходить дорогу с одной стороны улицы на другую нужно в специально отведенном для этого месте (пешеходном переходе), которое обозначено специальной разметкой, если пешеходный переход оборудован светофором, то следует четко следовать его сигналам;
- прежде чем переходить дорогу нужно посмотреть по сторонам и убедиться, что это безопасно;
- не переходить дорогу наискосок, пытаясь сократить путь;

никогда нельзя играть у дороги, даже если она расположена рядом с домом.

Нужно отметить, что от родителей будет зависеть и то, сможет ли ребенок соблюдать правила дорожного движения. Родителям нужно постараться быть для ребенка примером: всегда озвучивайте, повторяйте правила поведения на дороге, и тогда ваш ребенок будет в полной безопасности.

Можно придумать различные игры, инсценируя дорожную ситуацию. Так ребенок намного больше запомнит информации. А если повторять занятия ежедневно, то основные положения крепко засядут у него в голове.

К примеру, можно организовать для детей школьного возраста в целях запоминания правил дорожного движения (ПДД) специальные игры. К примеру, поиграть в игру «Дорожные знаки». С помощью этой игры ребенок сможет достаточно быстро освоить все дорожные знаки, даже те, которые редко встречаются на проезжей части. Родителям достаточно купить или распечатать все основные дорожные знаки, при этом чтобы картинки были красочные, а также объяснить суть того или иного знака. Угадать дорожный знак также можно с помощью онлайн-игр, доступных в интернете.

В целом, психологи и педагоги советуют родителям начинать обучение правилам дорожного движения за несколько лет до этого, как ребенок пойдет в школу - в возрасте от 4 до 6 лет. Конечно, сразу нагружать сложными правилами нет смысла. А нужно лишь малышу объяснить, что такое светофор, когда нужно переходить дорогу. Также нужно учить тому, что нужно дорогу переходить по «зебре» и на зеленый свет светофора. Объяснить своему ребенку, что нельзя играть на дороге и возле нее, так как это очень опасно для жизни.

Стоит проинформировать наших читателей, что на территории нашей страны перед учебным годом проводится оперативно-профилактическое мероприятие «Внимание – дети!», цель которого - профилактика детского дорожно-транспортного травматизма, а также закрепление у детей навыков, связанных с безопасным поведением на улицах и дорогах. Главная цель оперативно-профилактического мероприятия - обеспечение безопасности несовершеннолетних на дорогах страны.

Во время проведения мероприятия территориальными подразделениями активно была проведена разъяснительная работа. В общественных местах, автобусах, кинотеатрах были транслированы аудио и видеоролики, направленные на пропаганду соблюдения ПДД детьми-пешеходами и использование детских удерживающих устройств при перевозке детей.

В рамках мероприятия сотрудниками полиции совместно с органами образования, школьными отрядами юных инспекторов движения проводятся уроки по безопасности дорожного движения, это могут быть как беседы, так и в виде игры, викторины или ситуационных случаев и различные акции, направленные на безопасное поведение детей на дорогах. Следует отметить, что дорожная инфраструктура вблизи учебных заведений подвергается проверке на постоянной основе. Совместно с представителями дорожных и коммунальных служб проведено порядка пяти тысяч обследований прилегающейкобщеобразовательным учреждениям территории на предмет обустройства пешеходных переходов необходимыми дорожными знаками, дорожной разметкой, пешеходными ограждениями и другими техническими средствами регулирования дорожного движения.

Большое внимание уделяется транспортным средствам, предназначенным для перевозки детей и подростков.

«В текущем году сотрудниками полиции было проверено порядка 1,2 тысяч таких транспортных средств, принадлежащих учебным заведениям. По итогам проверки выдано свыше 200 предписаний об устранении выявленных недостатков. Хочется сделать особый акцент на том, что уже через три дня все школы нашей страны откроют свои двери детям. Это период, когда дети передвигаются по маршруту “дом – школа -дом”. Это требует особого внимания родителей и всего взрослого поколения», - сообщили ранее в МВД.

«Нужно строго выполнять требования сигналов регулировщика и светофора, дорожных знаков, дорожной разметки, звуковых и световых сигналов, используемых при дорожных работах! Призываем всех быть внимательными и взаимно вежливыми! Двигайтесь по тротуарам или пешеходным дорожкам, а при их отсутствии – по обочинам. Пересекайте проезжую часть дороги только по пешеходным переходам, а при их отсутствии в пределах видимости – на перекрестках по линии тротуаров или обочин», - предупредили в полиции.

Выйдя на проезжую часть дороги, не задерживайтесь и не останавливайтесь. Если вы не успели закончить переход, остановитесь на линии, разделяющей транспортные потоки, и продолжайте переходить, лишь убедившись в безопасности дальнейшего движения, и с учетом сигналов светофора. Стоит помнить, что безопасность детей на дорогах в большинстве случаев зависит от родителей, поскольку дети копируют поведение взрослых и прислушиваются к их мнению.

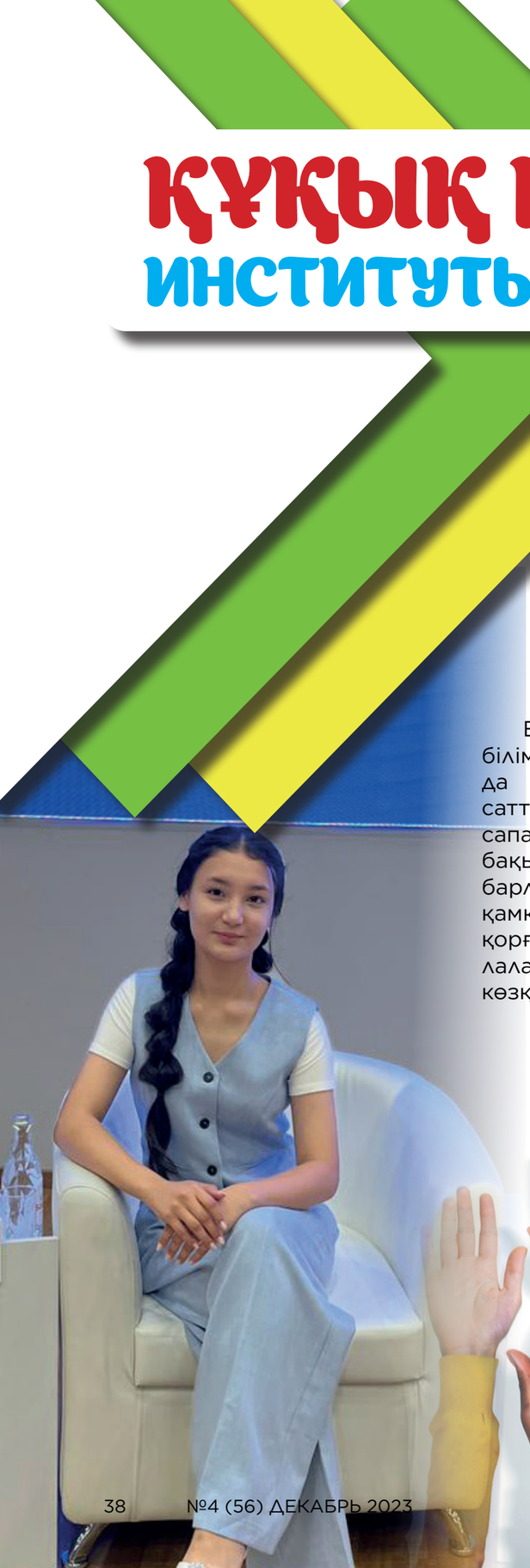
В этой связи, в полиции призвали всех участников дорожного движения соблюдать правила дорожного движения и беречь наше подрастающее поколение.

Внутренняя дисциплина, уважительное отношение к закону и правам других людей – это нормы, которым наше общество должно стремиться и соответствовать.

ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ИНСТИТУТЫН НЫҒАЙТУ

Ақтөбе қаласы
Тұрарқызы Дария
№49 ЖОББМ 11 сынып

Еліміздің келешегі өсіп келе жатқан білімді, тәрбиелі елжанды жастардың қолында екені белгілі. Болашақтағы арман-мақсаттарымыз орындалуы үшін ұрпағымыздың сапалы білім алып, саналы болып өсуі үшін бақытты балалық шағы болу керек. Ол үшін барлық мүмкіндіктермен қамтамасыз етіп, қамқор болу және Дүниежүзілік бала құқығын қорғау конвенциясын негізге ала отырып, балалардың өмірін қорғау, келешекке сенімді көзқараспен қарау қажет.

Кез келген мемлекетте, қандай да бір қоғамда балалар ерекше қамқорлықта және қорғауда болады. Мемлекетіміздің біздер, яғни балалар үшін қандай жағдай жасап, бала өмірін қалай қалыптастыратынына байланысты еліміздің келешегі айқындалады деп ойлаймын.

Осыған байланысты балаларды қорғау, олардың негізгі құқықтарын қорғау сұрақтары кез келген мемлекеттің басты көкейтесті мәселесінің бірі.

Адам құқығы бала құқығын қорғаудан басталады. Осы мәселелерге байланысты мемлекетіміз бен жалпы қоғамдық ұйымдар, белсенді жастар, соның ішінде біз Бала өкілдіктері де проблеманы шешу жолында үлесімізді қосудамыз. Әрбір омбудсмен өз өңірінде мониторинг жүргізіп, балалармен кездесулер ұйымдастырып,мемлекеттік жастар саясатының оңтайлы жүзеге асуына күш салудамыз.

Қоғамдағы балалар құқығының сақталуы, қорғалуы және жаңа заңдылықтар мен ұсыныстардың іске асуы – балалардың өміріне жасалып жатқан маңызды жұмыстар, келешек өмірі жарқын, ашық болуға жетелеу деп саналады.

2020 жылдың 25 тамызында құрылған Республикалық Бала құқығын қорғау өкілдігі бүгінгі таңда бірнеше жұмысты атқара алды деп атап айтуға болады. Омбудсмендер аға буын өкілдері Оқу-ағарту министрімен, Адам және Бала құқықтарын қорғау өкілдерімен, ЮНИСЕФ өкілімен кездесулер өткізіп, өз ойларын айтып, өңірлердегі атқарылып жатқан балалар арасындағы жұмыстарды талқылады. Балалар пікірі құнды мәселе ретінде қабылданды.

Балалардың құқықтарын қорғау комитеті, БҰҰ Балалар Қоры (ЮНИСЕФ) және Экономикалық зерттеулер институты қазақстандық балалардың хал-ахуалы индексін енгізді.

Индекс халықаралық талаптарды ескеріп, барлық өмірлік маңызды саланы – қауіпсіздік, денсаулық, білім, материалдық игілік, балаларды әлеуметтендіруді қамтыды. Осы индекстің көмегімен мемлекеттік органдардың балалардың жағдайын жақсарту жөніндегі жұмысының нәтижелілігі қадағаланады.

2022 жылғы нәтижелер бойынша орташа республикалық көрсеткіш 55,23 балды құрады. Индекстің 2021 жылмен салыстырғанда бұрынғы деңгейде қалуы, оның нәтижелерінің әділдігін көрсетеді. Жалпы 9 өңір атап айтқанда Ақтөбе, Павлодар, Жамбыл, Қостанай, Атырау, Ақмола, Маңғыстау, Батыс Қазақстан облыстары және Шымкент қаласы балалардың жағдайының өзгеруінде оң динамиканы көрсетеді.

Қазір таңдағы балалар арасында өршіп тұрған негізгі мәселе интернетке тәуелділік. Олар желіні ерте пайдалана бастайды. Әрине дұрыс қолданған жағдайда және барша үшін қолжетімділік жағдайында интернет көкжиектерді кеңейтіп, бүкіл әлем бойынша шығармашылыққа ынталандырады. Алайда бұл мүмкіндіктермен бірге маңызды тәуекелдер де пайда болады.

Балалар әлеуметтік желілерге немесе жедел хабарлама алмасу платформаларына кірген сайын интернетте құдалаудан және құрдастары тарапынан басқа да зорлық-зомбылық нысандарынан зардап шегуі мүмкін. Интернетте сілтеме бойынша өткен кезде балалар өшпенділікпен айтылған сөздерге және зорлық-зомбылық сипаттағы материалдарға, соның ішінде дене мүшесін жарақаттауға және тіпті өзін-өзі өлтіруге итермелейтін хабарламаларға кезігуі мүмкін.

Келесі өршіп тұрған мәселеміз – бір реттік вейп-өнімдердің таралуы. Балалардың құқықтарын қорғау комитеті бір реттік вейп-өнімдерінің таралуын да тежеудің жалғыз шешімі - оларға толығымен тыйым салу деп шешім қабылдап отыр.

Ал, жалпы бала өмірін сақтау оның бос уақытын тиімді пайдалану деп ойлаймын. Сондықтан біздің өңірде балалардың бос уақытын қамтамасыз ету мақсатында түрлі шаралар мемлекет тарапынан ұйымдастырылып отыр.

Мысалы Ақтөбе облысында қосымша білім беруге мемлекеттік тапсырысты орналастыру үшін үш бағытта қолданыстағы заңнама талаптарына сәйкес (білім, шығармашылық, спорттық) жұмыс жасауға бейімделген «DARABALA.KZ» платформасы іске қосылды.

Қазіргі уақытта жергілікті бюджет есебінен 3 млрд. 625 млн. теңге қаражат (білім 648 млн., спорт 1 млрд. 332 млн., шығармашылық 1 млрд. 645 млн.) бөлініп, оған 20 332 (білім 6000, спорттық 6559, шығармашылық 7773) бала қабылданды.

Айта кетер болсақ, Балалар жылы аясында 1 шілде күні – Ақтөбе қаласының Сазды елді мекенінде 350 орындық мемлекеттік «Шаңырақ» аула клубы ашылды.

Ашылған Аула клубының қызметі – балаларды авто, кеме және әуе модельдеу, роботехника мен 3D модель-

деу, жобалау және дизайн сияқты техникалық спорт түрлерімен таныстыру, үйрету. Сонымен бірге, қолөнер, халық шығармашылығы, музыка, домбыра, үрмелі аспаптар, хореография, балаларды мектепке дайындау сияқты үйірмелер де жұмыстарын бастады

Платформада кезектілік балаға екпінделіп, әр бағытқа жеке кезек ұйымдастырылып ваучер кезекке тұрған уақыты (секундтық дәлдік) бойынша беріледі. Білім саласы бойынша мүмкіндігі шектеулі балаларға арнайы кезек қарастырылған.

Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған жұмыстарға тоқталатын болсақ , барлық бала сапалы білім алуға, әлеуметтенуге, қоғамға керек екенін сезінуге құқылы екендігін терең сезіне отырып, дамуына үлес қосу болып отыр.

Қазіргі таңда көптеген балалар Халықаралық Инклюзив Академиясында волонтер ретінде қызмет атқарады. Олар мүмкіндігі шектеулі балаларға түрлі өнер мен білім үйретуді қолға алып, достасып, бірге уақыт өткізеді. Себебі мақсатымыз мүмкіндігі шектеулі балалар мен жасөспірімдердің дарындылығын ашу, олардың қабілеттерін дамыту және сүйікті мамандығын алуға және соған дайындауға мүмкіндік беру.

Әрбір жасөспірімнің немесе мүмкіндігі шектеулі баланың өз тәлімгері болады, ол жасөспірімнің немесе мүмкіндігі шектеулі баланың дағдыларын жетілдіруге және оның неге қабілеттілігін көрсетуге көмектеседі немесе олардың досы болады.

Халықаралық Инклюзив Академиясындағы өзімнің тәжірибеммен бөлісер болсам 2022 жылдың тамыз айынан бастап үш оқушыға тәлімгермін. Олар - Солтүстік Қазақстаннан 7 жасар Томирис, Жамбыл облысынан 15 жасар Руслан және Астана қаласынан 16 жасар Малика. Сонымен бірге жүзден астам тәлімгерлермен жұмыс істейтін координатормын. Барлығымыз онлайн жұмыс атқарамыз.

Қорыта айтарым, мүмкіндігі шектеулі балалар үшін инклюзив мектептер ашылып, олардың тәлімгерлермен жұмыс істеу мүмкіндіктері артса, жақсы болар еді. Себебі мүмкіндігі шектеулі баламен онлайн жүздесу, денсаулыққа да, әлеуметтік жағдайға да кері әсер ететіндігі анық.

Менің ойымша, Бала құқығын қорғау өкілдігінің жұмысы маңызды жұмыстардың бірі саналады. Қазіргі таңда мектеп оқушыларының әлеуметтік тәжірибелерін байыту және дамыту мақсатында мектеп парламенті де жұмыс атқарады.

Сондықтан оқушылардың өзін-өзі басқару органдарын жандандырып, үйірмелер мен қызығушылық секциялары арқылы мектеп оқушыларының сабақтан тыс уақытта белсенді демалысын қамтамасыз ету қажет.

Балалардың құқықтарын қорғау және мүдделерін қорғау тұрғысынан балалардың қоғамдық қозғалысын жандандыру. Әр мектептегі Балалардың құқықтарын қорғау комитетінің балалар өкілдерінің құрамына мектеп парламентін біріктіру.

Түркістан облысы Сайрам ауданы Манкент ауылы Сабыр Рахимов атындағы жалпы білім беретін мектептің 11-«Б» сынып оқушысы

АБДУЖАББАРОВ АБДУЛХАМИД

Жетекшісі қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Давлетова Дилбар Акрамкуловна

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ «САҒЫНДЫМ» *өлеңіне шертілген сыр*

Мағжан Бекенұлы Жұмабаев қазақ әдебиетінде ерекше жарқыраған жұлдыз іспеттес. Қазақ әдебиетінде Абайдан кейінгі, оның жолын жалғастырушы, ізбасары болды десек қателеспейміз.

Абай атамыз бастаған сарқылмас өзеннің жалғасы, көусар бұлағы- ақын Мағжан. Абаймен бірге Мағжанның да өлмес өлеңдері қазақ әдебиетінің ғана емес, бүкіл түркі әлемнің, одан қалды әлемдік әдебиеттің алтын қазынасы, мүлік болып қосылды.

Ақындықтағы інкәрлік әлемі, сезім сарайы, ақын жүрегінің әр соғуы өлең жолдарында жыр болып төгілгені хақ. Ақынның тудырған поэзиясы ұлттық сезімі, тіл құнарлылығы, ой тереңдігі, сөздердің қолдану ерекшелігі мен құнды.

Поэзияға шын берілген жан. Оның поэзиясы әр салаға терең батырады, тұңғиыққа терең сүңгітеді, әсем суреттейді, әр түрлі сезімдерге бой алдырып, сезім сырынан сусындатады.

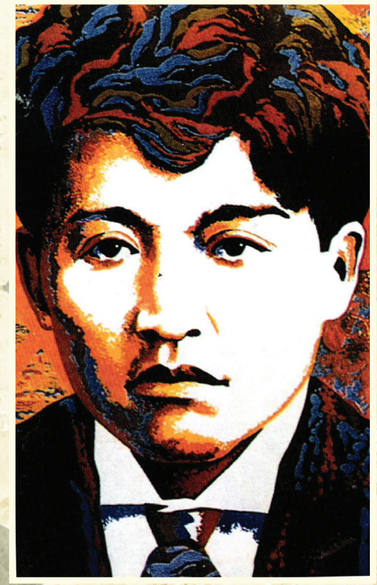
Сондай өлеңдердің бірі деп «Сағындым» өлеңін алуға болады. «Сағындым» деп қойылған атаудан адам бойындағы көптен көрмегендік, аңсау, іздеу, көрісу, құшақтасу, иіскеу секілді сезімдерді түсінуге болады. Тақырыпты оқығаннан ақынның көптен, халықтан, отбасынан, анадан алыс шығар деп түйіп, оның шексіз сағынышын түсінерсің. Дегенмен, өлеңмен танысқаннан кейін ойың біршама өзгереді. «Сағындым» сөзі жай жүріп сағыну емес, еріксіз болып тұтқында отырған кездегі жанның ащы тұңғиығынан атқылап шыққан, зорлық пен қорлықтың уымен толған жүрек сағынышы екендігін түсінесің. Елім, жұртым, жерім, анам деп соққан, әділдік аңсаған жүректі еркіне жібермей, инелі торда ұстап, азапта сарғаю болып келеді өлең жолдарында.

Ақынның ұлтым, елім деп еңрегені үшін оны кінәлі деп, халық жауы деп санап, тар, қара көлеңке басқан темір тордың артында ұстауы бұл асқан озбырлық, зорлық, қанаушылық.

Ақын тар қапаста отырып, кең сары даласын, туған елін, еркелеген анасын аңсайды, дос – жаранды, таныс дауысты іздейді. Жырлай отырып, оқырман көңіліне де сағыныш, қадір қасиет сезімін байқатпай ұялатып кетеді.

Абақтыда айдан күннен жаңылдым,
Сарғайдым ғой сар даламды сағындым.
Қарашығым, құлыным деп зарлаған,
Алыстағы сорлы анамды сағындым.

Бірақ қара көлеңкелі, сасық күн сәулесі түспейтін, темір терезесі бар, қара тас үңгірден босай алмаған

жан толғанысы ақынның сағын сындырады.

Ақын асқан шеберлікпен өзі отырған жерді суреттейді. Оқырман оның сөздерінен тар қапасты көңіл көзімен көріп, исіне дейін сезеді.

Өлеңнің мына тармағында жаны қиналғаннан ешкімне көмек сұрай алмай, тәңірге де зарлайды.

Тәңір ие, өзің алшы панаңа,

Тас бауырлар зарға құлақ сала ма?- бұл тармақтан ақынның символизм арасында жазған өлеңі деп қол сермеуге болмайды. Бұл тым құлазыған кезі деп тез шығармай, ақынның түрмеде отырғандағы күй-жайын толғанғанын ұмытпау керек. Дегенмен бұл өлеңнен мұңнан- зардан гөрі көңіл толғанысы басымырақ. Мағжан айналадағы халқына, анасына, досына, жарына, сар даласына деген ғашықтық сипаттары ерекше сезіммен шынайы жүрекпен жырланады. Сондықтан өлеңнің адамға берер әсері ерекше.

Өлең жолдарында ақынның бостандықты, еркіндікті аңсауы өте күшті берілген.

Бостандықта өткен күнді сағындым,
Желдей зулап өткен күнді сағындым,
Жыл құсындай ұшсам, қонсам ерікті
Ойдағыны еткен күнді сағындым.

Ұлт десе жанын шүберекке түйген ақын еліне болған шексіз махаббаттың арқасында, арман- үмітінің арқасында тірі екендігі астарлап айтады, тағдырыдың тәлкісіне көнгенмен қоса, халқының бейбітшілігіне де, тәуелсіздігіне де үміт көздерімен қарайды.

Не көрсем де алаш үшін көргенім,
Маған атақ ұлтым үшін өлгенім

Мен өлсем де, алаш өлмес көркейер,
Істей берсін қолдарынан келгенін!

Бұл наңыз отаншылдық, жанын халқы үшін аямау, ащы әділетсіздікке де, зорлыққа да елі үшін көну деген сзімді жүрегіңнің түбіне дейін терең бойлататын сөздер. Осы шумақты оқыған кезде Мағжанмен тағдыры ұқсас желтоқсаншы Қайрат Рысқұлбековтің, «Қанаты қырқылған Қайраттың»:

Қайрат деген атым бар,
Қазақ деген затым бар.
Еркек тоқты- құрбандық
Атам десең атыңдар...- деген жолдары еріксіз есіңе келеді. Араға қанша жыл салса да елім деп еңірейтін патриоттар үшін ұлт, Отан сезімдері үнемі жоғары деңгейде тұрады.

Мағжан шығармасына оралатын болсақ, ол өз азабын тыңдамай, қайратты, төзімді деп сенген елін сабырға ақырып келешектің нұрлы сәулесінен нәр алатынын, озбырлардың жауап берер күні әлі- ақ алда екенін сеніммен айтады.

Қара елім, қалың қара ағашым,
Қайраты мол, айбынды ер, алашым!
Өзі- ақ құлар, сырың берме, сабыр қыл,
Ақымақтар байқамаған шамасын.

Сөйтіп. бұл өлеңде ақынның ішкі толғанысы, жан дүниесінің сезімінен хабар береді. Бостандықтың, тәуелсіздіктің қадіріне жетуге асқан шеберлікпен тоқталады. Бұл өлеңді оқитын кез- келген адамның ішкі сезім толқыны, жан жүйесінің құбылысы көрініп отырады.

Ақынның «Сағындым» өлеңі 19 шумақтан, әр тармағы 3 бунақты, 11-12 буынды болып келіп, қара өлең ұйқасымен жазылған.

Мағжан шығармаларының құрылымы бойынша тоқталатын

болсақ, ақын өлеңдерінде көріктеуіш құралдарды өте орынды, шебер қолданған. Солардың бірі эпитет, теңеу, метафора, метанимияның қолданылуы.

Алтын күнді, қара жерді сағындым,
Жан жолдасым- жүйрік желді сағындым...- тармықтарында эпитеттерді адамның жан сезімін оятуға шебер қолданған. Тағы да өлеңде кездескен эпитеттер: сорлы тұтқын, қалың ой, жібек мінез, шапақ таң, қара елім, айбынды алашым, қалың ел- деп тұтқындықтағы сезімдерді суреттеуде терең мазмұн бере алған. «Эпитет-заттың, құбылыстың айрықша сипатын, сапасын анықтайтын суретті сөз» (З. Қабдолов) екенін ескерсек, әрине, бұл тіркестер сезімге өзгеше сыр үстейтінін көру қиын емес.

Өлеңде теңеуді де асқан талғампаздықпен қолданған. Мысалы:

Асау тайдай еркелетіп өсірген,
Ағайынды, туған елді сағындым-
немесе:
Желдей зулап өткен күнді сағындым,

Жыл құсындай ұшсам, қонсам ерікті,
Ойдағыны, өткен күнді сағындым.
Бұл теңеулер табиғилығымен,
дәлдігімен, мазмұны жағынан,
сәйкестілігімен тартымды берілген.
Ақ жібектей шапақ күнді сағындым...
Балдай бұлақ, мөлдір күміс көбікті
Арқадағы айдын көлді сағындым.

Күннің атуын ақ жібекке, Арқадағы көлдің суын балдай бұлақ деп балға теңеп отыр. Бұл табиғат құбылыстарының керемет суреттелуіне мысал бола алады.

Өлең жолдарында метанимия да өте орынды алынған:

Сарғайдым- азаптанып сағындым,
жанды жейтін- қинайтын, уға толы
жүрек- қайғы-қасіретке толы

жүрек, дене күйіп, басқа шапшып деген сөздері азаптанып, қиналып ұғымдарының орнына келіп отыр.

Метонимия- (грекше- қайтадан атау)-алмастыру, арасында жақындағы бар екі нәрсенің атын алмастырып, бірінің орнына бірін айту.

Тармақтарда метафора да шеберлікпен қолданыс тапқан. Жүйрік желді жан жолдасым деп суреттесе, қалың ойды қара жылан деп келтіреді. Қара елді қалың қара ағашым деп береді, ал Сарыарқаны сайран жер деп дәріптейді.

Метафора - (грекше көшіру) – ауыстыру, суреттеліп отырған затты не құбылысты өздеріне ұқсас өзге затқа не құбылысқа балау.

Ал өлең жолдарында бір рет қана шендестіру кездеседі.

Алма бетте қалмады ғой тамшы қан,- яғни, өзінің тым құлазып, солғанын осылайша тұнық, шебер бейнелейді.

Ал енді айшықтауларға келсек, өлеңде аллитерация көп кездеседі. Сағындым ғой, сар даламды сағындым...- бұл тармақта «с» әрпі қайталанып келсе,

«Құшақтарға жанымда жоқ жақын жан...»- тармағында дауыссыз «ж» дыбысы қайталанып келеді, ал келесі тармақта дауыссыз «б» мен «к» дыбыстары қайталанып, аллитерацияға мысал болады.

Балдай бұлақ, мөлдір күміс көбікті...
Қайталаудың эпифора түрі де жиі кездеседі:
Бостандықта өткен күнді сағындым,
Желдей зулап өткен күнді сағындым.
Өлеңнің бірнеше жолдарында «сағындым» сөзі соңғы қайталау болып келеді.

Риторикалық сұрауларға келсек, өлеңнің төрт жерінде кездеседі.

Ас бола ма сасық сорпа, қара нан?..
Жалындаған жас жүрекке не пайда
Дене күйіп, бір жатып, бір тұруда?..
Тас бауырлар зарға құлақ сала ма?..
Кім жеткізер сәлемімді анама?..

Риторикалық сұрақтар қойылады, бірақ оларға жауап берілмейді. Өйткені оның сарынынан жауап та көрініп – ақ тұр.

Өлең жолдарынан екі жерде дамытуды (градация) көруге болады:

Мен өлсем де алаш өлмес, көркейер...

Өзі-ақ құлар, сырың берме, сабыр қыл...

Мән-мазмұнды күшейту үшін, үстемелеп, ойды екпінмен айтуға әсерлілігін күшейтуге септігін тигізіп отыр.

Ақын Мағжанның бұл өлеңінің жазылу табиғаты өзгелерге мүлдем ұқсамайды. Бұл өлеңде ащы шындық, ақиқат, басынан кешкені дәл суреттеледі. Тағдыр тауқыметін, анық көрсетіп, зұлымдық әшкереленген. Оқырман ақынмен қосылып, қиындықты, әділетсіздікті сезініп, үмітсіз тор қапастан болашаққа үмітпен қарайтыны сөзсіз. Ақын өлеңінің қозғаушы күші – таза ақындық қабілет, азаматтық жігер, шыншыл шабыт. Өлеңнен оның білгіш парасаты, жүрегінің шалқарлығы, ойының алғырлығы айқын білініп тұр.

Осы сәтте өлең оқи отырып, ақынның ағарып атар күн деп аңсағаны, көркейер алаш деп сенгені,

озбырлардың, қанаушылардың жазасын алып, бостандықтың, тәуелсіздіктің орнығуына көзі жеткеніне куә боласыз. Ақынның сенімі, үміті ақталғанына қуанасыз, онымен бөлісуді қалайсыз. Бірақ ақынның орынсыз орында болған торға, қапасқа, сондағы әскерлерге, сол кездің ұсқынсыз, қатыгез саясатына шексіз ашу бойыңызды торлайды. Дегенмен, ақын күткен болашағы шындық екені сізді үштей қуантады. Осы бейбіт өмірдің қадіріне жетіп, жүректің Отаным, елім деп соғуына түрткі болады.

Сағындым

Абақтыда айдан, күннен жаңылдым,
Сарғайдым ғой, сар даламды сағындым.
«Қарашығым, құлыным», - деп зарлаған
Алыстағы сорлы анамды сағындым...

Алтын күнді, қара жерді сағындым,
Жан жолдасым – жүйрік желді сағындым.
Асау тайдай еркелетіп өсірген –
Ағайынды, туған елді сағындым...

Бостандықта өткен күнді сағындым,
Желдей заулап кеткен күнді сағындым.
Жыл құсындай ұшсам, қонсам ерікті –
Ойдағыны өткен күнді сағындым...

Ойыны бір құрдастарды сағындым,
Тілегі бір жолдастарды сағындым.
Келешекке бірге жоспар құрысқан –
Сырласатын жан достарды сағындым.

Уға толы жас жүрегім, жабықтым,
Таныс дауыс ести алмай зарықтым.
Не дегенін, не істегінін біле алмай,
Қоры болдым ғой азат жүрген халықтың!..

ПРАВОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ УЧАЩИХСЯ – залог правового государства

Алтынай Жұмабекқызы,
главный эксперт Комитета по охране прав детей Министерства просвещения РК

Правовая защита детей – *одна из ключевых целей государственной политики нашей страны. В республике проживает более 6,8 миллионов детей, и это число постоянно растет. С каждым годом в стране рождается около 400 тысяч маленьких казахстанцев.*

Все дети в нашей стране имеют равные права, которые зафиксированы в 16 международных договорах. Конституция, 5 кодексов, 15 законов, включая «О правах ребенка» и «Об образовании» создают основу, на котором строится безопасное детство.

Межведомственная комиссия по делам несовершеннолетних, министерства, акиматы, и более 20 тысяч организаций в сфере образования, здравоохранения и социальной защиты обеспечивают благополучие детей в стране.

Начиная с 2016 года в Казахстане действует Уполномоченный по правам ребенка, а с 2022 года этот институт есть в каждом регионе. Более 120 неправительственных организаций вносят свой вклад в улучшение этой сферы.

Сегодня все больше внимания уделяется проблеме правовой грамотности населения. Знание прав и обязанностей отчасти гарантирует их соблюдение. Правовая культура связана с установленными нормами и правилами, если их не соблюдать – это приводит к правонарушению. Важно уделять внимание подрастающему поколению. Правовая безграмотность молодежи приводит к совершению ими различных правонарушений. Поэтому необходимо пропагандировать правовую грамотность и проводить мероприятия по повышению уровня правовой культуры среди молодого поколения.

Педагогам предстоит решить важную задачу – повысить уровень правовой грамотности учащихся. Воспитание любви к родине сегодня считается важной частью молодежной политики. Учитель – главная фигура в развитии правовой грамотности подрастающего поколения. Они разъясняют ученикам, что такое государство, государственная символика, моральные и правовые ценности.

КАК В ШКОЛАХ ПОВЫШАЮТ ПРАВОВУЮ ГРАМОТНОСТЬ УЧАЩИХСЯ

Вопросы права изучаются на протяжении всего периода обучения через разные предметы: в начальной школе – это такие предметы как «Познание мира», «Самопознание», «Литературное чтение»; в средней школе – это «История Казахстана», «Всемирная история», «Казахский язык» и «Самопознание».

Младший школьный возраст – самый благоприятный для развития положительных качеств личности. Учителя играют главную роль в воспитании маленьких граждан, так как учитель для детей – авторитет и образец для подражания.

Воспитание личности происходит разными способами. Внеклассная и внешкольная воспитательная работа играют немаловажную роль в этом. Во время внеклассной воспитательной работы по повышению правовой грамотности учитель организовывает различные мероприятия на развитие правового сознания учеников в свободное от учебы время. Это отдельная часть воспитательной работы, которую преподаватель проводит в дополнение к занятиям в классе. Обычно такую работу ведут

учителя-предметники, сотрудники правоохранительных органов, родители и активные ученики.

Внешкольная воспитательная работа по повышению правовой грамотности – это важная часть обучения детей и подростков правилам и нормам. Она проходит в свободное от учебы время и направлена на развитие интереса к праву и юридической деятельности.

Такая работа включает в себя разные виды занятий вне класса, например, обсуждение фильмов, экскурсии, конференции, беседы, устные журналы, игры, инсценировки, занятия в кружках, клубах, научных обществах и др.

Эти занятия расширяют знания о законах, развивают навыки правильного поведения и отношения к нарушениям законов. Важно также учитывать национальный контекст, внедряя элементы казахской культуры, обычаев и традиций. Знакомство с первоначальными правовыми основами казахов помогает учащимся почувствовать себя гражданами и быть причастными к правовой идеологии Казахстана.

Для того, чтобы правовые знания учеников нашли применение в жизни, важно закреплять и вырабатывать у них навыки правильного поведения и принятия решений. Отличным способом для этого являются специально организованные игры. В ходе этих игр школьники сопереживают своим героям и пытаются овладеть их моральными качествами.

Игры сильно влияют на эмоциональную сторону личности, помогая развивать навыки общения. Присутствие зрителей и ответственность перед коллективом мотивируют школьников стараться выступать лучше, что способствует усвоению знаний. В ролевых играх каждый участник, будь то «судья», «адвокат», «прокурор» или «юрисконсульт», становится экспертом, и его знания становятся частью его личных знаний.

Есть много разных способов как использовать книги по праву в воспитательной работе. Это могут быть беседы, викторины, книжные выставки, обзоры новых изданий, а также использование статей из газет и журналов на этические темы. Беседы о правовых вопросах играют важную роль в воспитании школьников. Конференции и обсуждения помогают формировать обоснованные мнения, оценки и активные жизненные позиции учащихся.

Современная казахстанская школа ставит перед собой задачу развития личности, которая разделяет ценности общества и способна действовать в сложных условиях. Важным направлением развития Казахстана считается создание гражданского общества и правового государства. Для этого нужны люди, которые готовы сотрудничать для достижения общий целей.

Гражданственность как качество личности формируется на протяжении всей жизни, и здесь важную роль играют семья, образовательные организации, общественные и профессиональные организации, СМИ и другие. В школе особое внимание уделяется воспитанию учащихся как активных граждан Казахстана. Детям прививают уважение к правам человека, любовь к природе, Родине и семье.

Проблема развития правовой культуры остается актуальной, так как нет полной концепции личностной правовой культуры. Учителя, которые ведут предметы «Основы права», «Самопознание», «История Казахстана», иногда не могут обучить учеников основам права в полной мере за отведенное время. Основы права больше делают акцент на юридических аспектах, но понятия правового сознания и правовой культуры несут в себе более глубокий смысл.

На уроках можно использовать разные методы обучения, такие как обсуждение вопросов, игры и анализ ситуаций. Развитие правовой культуры рассматривается как взаимосвязная система компонентов. Эта модель не только отражает уровни развития правовой культуры, но также ставит перед организациями образования стратегические задачи для эффективной подготовки молодежи в правовой сфере.

Главная задача воспитания – научить подростков основам законов, развить правильное отношение к праву и уважение к нему. Важно, чтобы они видели не только обязанности, но и свои права, и были готовы соблюдать законы.

Старшеклассникам правовое воспитание помогает подготовиться к жизни в обществе и активному участию в работе. В этот период молодежь вступает в трудовые, семейные отношения, завершает формирование своего мировоззрения и характера.

Знание основных законов и норм Казахстана, таких как Конституция, Гражданский и Трудовой кодексы, поможет молодежи взаимодействовать с государством и другими людьми, соблюдая правила и свои обязанности. Это также позволит им активно участвовать в создании новых законов и вносить свои предложения в законодательство. В условиях быстрых изменений в обществе молодежь стремится внести свой вклад в разработку новых законов, учитывая последние технологические и социальные изменения. Правовая грамотность также поможет молодежи разобраться в информационных потоках и принимать взвешенные гражданские решения.

ПРАВОВОЕ ПРОСВЕЩЕНИЕ ПЕДАГОГОВ И РОДИТЕЛЕЙ

Современные исследования в области психологии и педагогики показывают, что многие родители сталкиваются с трудностями при воспитании своих детей. Большинство из них имеют низкий уровень знаний в области законов и прав. Хотя многие знают о существовании Кодекса Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье», но мало кто может назвать свои права и обязанности.

От квалификации преподавателя зависит то, как соблюдаются права детей в школе и дома. Задача педагогов – проводить правовое просвещение родителей, выявлять семьи, где возможны нарушения прав ребенка, и содействовать защите этих прав. Для повышения правовой культуры родителей в школах используют три направления:

Информирование о правах и обязанностях семьи в вопросах образования детей, включая законы и возможности реализации этих прав. Проведение открытых опросов для выявления мнений родителей по актуальным вопросам.

Правовой консалтинг – «горячая линия» для профессиональной консультации родителей.

Просвещение – способствовать самоорганизации родителей в вопросах защиты прав детей, их воспитания, образования и оценки качества образования.

Обучение родителей в роли партнера, союзника и совместного управленца для школы. Задачи правового просвещения родителей включают в себя повышение уровня правовой культуры родителей при помощи Конвенции о правах ребенка и другими законами; формирование индивидуальной родительской позиции; вовлечение родителей в процесс защиты прав детства, воспитания и обучения детей.

При подготовке мероприятий по повышению правовой грамотности родителей важным становится семейно-правовой аспект. Родители должны получить более глубокие знания в области семейного права, а также бесплатные юридические консультации по вопросам, связанным с правами и обязанностями детей. Важно, чтобы родители усвоили навыки урегулирования конфликтов в семье.

Для успешного проведения мероприятий необходима активная, творческая форма обучения, которая поможет развить родительские компетенции через теоретические знания и применять их в реальных ситуациях.

Основные формы работы с родителями – это лекции (информационные, визуализированные, проблемные); практические занятия (дискуссии, тренинги, изучение кейсов); решение ситуативных задач, индивидуальные и групповые юридические консультации; творческие задания, ролевые игры, тестирование, анкетирование; просмотр и обсуждение фильмов семейно-правовой тематики, викторины, конкурсы; круглые столы и выступления специалистов правоохранительных органов.

На родительских собраниях часто дают важную информацию о законодательных изменениях в области образования и воспитания детей. В таких мероприятиях обычно участвуют представители органов внутренних дел, комиссии по делам несовершеннолетних, органы опеки и попечительства, а также юристы.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ УРОВНЯ ПРАВОВОЙ ЗАЩИЩЕННОСТИ ДЕТЕЙ

Каждый год с 2015 года Комитет по охране прав детей Министерства просвещения Республики Казахстан проводит исследование для определения уровня правовой защищенности детей и их родителей. Это исследование проводится для того, чтобы проверить уровень знаний детей о своих правах и обязанностях; как дети применяют свои правовые знания на практике; как соблюдаются основные положения Конвенции о правах ребенка; для подготовки рекомендаций для государственных органов и учреждений образования.

Исследование проводится в городах и селах страны с помощью анкетирования. За последние годы уровень правовой защищенности детей показывает рост (от 58% в 2015 году до 87,1% в 2022 году). Это говорит о системной работе органов и организаций образования по правовому воспитанию детей.

Повышение уровня правовой грамотности говорит о том, что дети готовы соблюдать законы, использовать свои права и исполнять обязанности. Работа в этом направлении будет продолжаться.

ЮНЕСКО тізіміне енген Қазақстанның қандай мәдени нысандарына баруға болады?

Бүгінде елімізде туризмді дамытуға ерекше мән беріліп отыр. Сондықтан биыл қыркүйекте Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың Жарлығымен Туризм және спорт министрлігі құрылды. Жаңа ведомство туризмге, туристік индустрия және туристік қызметке жауапты болады. Министрліктің мәліметінше, 2020-2022 жылдары отандық туризмге 4 млрд доллар инвестиция тартылған. Нәтижесінде 400-ден аса туристік нысан пайдалануға беріліпті. Бұл туризм инфрақұрылымын қалыптастыруға септігін тигізіп, туристерге сапалы қызмет көрсетуге мүмкіндік береді.

Сондай-ақ Қазақстанның туристік әлеуетін дамыту үшін туристендіру картасына өзгерістер енгізілді. Осылайша, жаңа туристік картаға 102 нысан енгізілді. Оның ішінде республикалық деңгейдегі 33 туристік аумақ пен нысан бар. Республикалық деңгейдегі аумаққа Астана, Алматы және Түркістан қалалары енді. Сонымен қатар бұл тізімнен көркі көз тартар, тұмса табиғаты бар Көлсай көлдері, Шарын шатқалы, Қатон-Қарағай, Алтын Емел, Жоңғар Алатауы, Сайрам-Өгем ұлттық табиғи парктерін көруге болады.

Бұдан басқа, шетелдік туристер мен қазақстандықтар ЮНЕСКО (UNESCO) тізіміне енген Қазақстанның мәдени нысандарын да тамашалай алады. Бұл қандай нысандар, олар қайда орналасқан? Бұл сұрақтарға жауап бермес бұрын алдымен ЮНЕСКО ұйымының маңызына тоқталайық.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) – Біріккен Ұлттар Ұйымының Білім, ғылым және мәдениет мәселелері жөніндегі ұйымы 1945 жылы 16 қарашада құрылған. Оның бас штаб-пәтері Франция астанасы Париж қаласында орналасқан. Бүгінде ұйымға

195 ел мүше. ЮНЕСКО мемлекеттер арасындағы білім, ғылым және мәдениет саласында ынтымақтастықты дамыту арқылы әлемдегі бейбітшілік пен қауіпсіздікті нығайтуды көздейді және ешкімді ұлтқа, ділі мен дініне бөлмей, БҰҰ Жарғысында жарияланған адамның құқығы мен бостандығын қорғайды. Ұйымда ресми 6 тіл бар: ағылшын, француз, испан, араб, орыс және қытай тілдері. 1992 жылғы 22 мамырда Қазақстан ЮНЕСКО-ға мүше болды. Енді ұйымның тізіміне еліміздің қандай мәдени нысандар енді деген сұраққа жауап іздеп көрейік.

ҚОЖА АХМЕТ ЯССАУИ КЕСЕНЕСІ

Ортағасырлық сәулет өнері ескерткіші 2003 жылғы маусымда ЮНЕСКО тізіміне енген. Түркістан қаласында орналасқан кесене XIV-ғасырдың аяғы мен XV-ғасырдың басында Әмір Темірдің бұйрығымен салынған. Кесененің жобасын жасауға Әмір Темір тікелей өзі қатысып, негізгі өлшемді анықтаған деген тарихи деректер бар.

Қожа Ахмет Яссауи кесенесі үлкен порталды-күмбезді мемориалды құрылыс болып саналады. Онда аса үлкен портал, бірнеше күмбез, 35 бөлме бар. Ғимараттың биіктігі – 37,5 м. Сыртқы қабырғалардың қалыңдығы – 1,8-2 м, қазандық қабырғаларының қалыңдығы – 3 метр. Тарихи ғимарат мешіт, медресе қызметін де атқарған. Кесененің 3 қабырғасының үстіңгі жағымен өтетін эпиграфтық фризде Құран Кәрім сүрелері мен аяттары жазылған.

XVI-ғасырдан бастап кесенеде және оның төңірегінде қазақтың хандары, билері мен батырлары жерлене бастайды: Жолбарыс хан, Есім хан, Абылай хан, Қаз дауысты Қазыбек би, Жәнібек батыр.

ТАМҒАЛЫ ПЕТРОГЛИФТЕРІ

2004 жылы ЮНЕСКО-ның дүниежүзілік мәдени мұрасының тізіміне енді. Тамғалы шатқалы Алматы қаласынан солтүстік-батысқа қарай 170 шақырым жерде Шу-Іле тауларының оңтүстік-шығыс беткейінде орналасқан.

Тамғалы шатқалындағы тасқа қашалып салынған суреттер 1957 жылы 19 қыркүйекте табылды. Оны кеңес археологы, ғалым Анна Максимова бастаған экспедиция зерттеді. Онда бес мыңдай таңба бар. Тасқа қашалып жазылған бұл таңбалардың жалпы аумағы – 3800 гектар болса, оның 9 гектары аса маңызды тарихи орын болып саналады.

Тасқа қашалып салынған суреттерден қасқыр, жылқы, құлан, тауешкі, бұғы, өгіз, бейнелерінен бөлек, шайтан бейнесіндегі адамды да көруге болады. Бұл орын – ерте замандағы адамдардың тыныс-тіршілігін, таным-түсінігін түсінуге мүмкіндік беретін әлем үшін маңызды тарихи орындардың бірі.

САРЫАРҚА

2008 жылы 7 шілдеде ЮНЕСКО әлемдік мұра тізіміне енді. Сарыарқа даласы Орталық Азиядағы әлемнің мәдени мұрасы қатарына кірген алғашқы табиғи нысан. Ол Ақмола, Қарағанды, Ұлытау және Қостанай облыстарында орналасқан. Оның жалпы ауданы – 450 344 гектар. Сарыарқада Қорғалжын және Наурызым қорықтары бар. Бұл аумақ арқылы жыл сайын миллиондаған жыл құстары ұшады. Мысалы, оның бірі – Қызыл кітапқа енген қоқиқаз құсы. Елімізде ол тек 3 жерде ұялайды: Ақмола облысындағы Теңіз көлі, Торғай өзеніндегі Шалқар теңізі, Каспий теңізіндегі Комсомол шығанағы мен Қолтық соры.

Қоқиқаз батпақты жағалауы бар кең, әрі таяз тұзды су қоймаларында және аралдарда мекендейді.

ҰЛЫ ЖІБЕК ЖОЛЫ

Ұлы Жібек жолының бағыттары 2014 жылы ЮНЕСКО тізіміне енген. Ол Алматы мен Жамбыл облыстарында орналасқан. Жоба аясында Қазақстан, Қытай және Қырғызстанды қосқанда әлемдік мұра тізіміне 33 нысан еніп отыр. Оның сегізі елімізде орналасқан: Талғар, Қойлық қалашығы, Қарамерген (Алматы облысы), Ақтөбе қалашығы, Степнинское, Ақыртас, Құлан, Қостөбе және Өрнек (Жамбыл облысы).

БАТЫС ТЯНЬ-ШАНЬ ТАУЛАРЫ

Әлемдік мұра тізіміне 2016 жылы кірді. Батыс Тянь-Шань сілемдері Қазақстан, Өзбекстан мен Қырғызстан аумағында орналасқан. Батыс Тянь-Шаньдағы тау сілемдерінің биіктігі 700 метрден 4503 метрге дейін жетеді. Батыс Тянь-Шаньның Қазақстанға тиесілі бөлігінде Қаратау, Ақсу-Жабағылы қорықтары мен Сайрам-Өгем ұлттық паркі бар.

АЛТЫН ЕМЕЛ МЕН БАРСАКЕЛМЕС

Биыл 20 қыркүйекте Алтын Емел ұлттық паркі мен Барсекелмес қорығы ЮНЕСКО-ның дүниежүзілік мұра тізіміне енді. Мұндай шешім Сауд Арабиясы Корольдігінің астанасы Эр-Рияд қаласында өткен 45-сессиясында қабылданды.

Алтын Емел Жетісу Алатауының оңтүстік сілемдерінің арасында орналасқан. Ол өзінің сұлу табиғатымен жұртты таңғалдырады. Мұнда шөл мен шөлейіт те, тау да бар. Ұлттық парктің аумағы арқылы

Іле өзені ағып жатыр. Оның аумағы – 520,2 мың гектар. Мұнда 1800-ге жуық өсімдіктің түрі бар. Оның 21 түрі Қазақстанның Қызыл Кітабына енген, ал 60 түрі сирек кездесетін өсімдік болып саналады. Саябақта Қызыл кітапқа енген 56 жануар мекендейді. Сондай-ақ Алтын Емел ұлттық паркі - аумағы жағынан еліміздегі ең үлкен табиғи саябақ.

Барсекелмес – Қызылорда облысы Арал ауданындағы экологиялық апат аймағында орналасқан әлемдегі жалғыз қорық. Оның аумағы 60 мың гектардан асады. Онда негізінен сексеуіл өседі және өсімдік флорасының 298 түрі бар. Сонымен қатар мұнда өсетін өсімдіктің 14-і эндемик.

Қорықта 25 сүтқоректі жануар мекендесе, олардың бірнешеуі дүниежүзілік Қызыл кітапқа енген. Олар – құлан мен қарақұйрық. Құстардың 178 түрі мекен етсе, бұлардың 26 түрі Қазақстанның Қызыл кітабына енген. 1990 жылдары Арал теңізінің тартылуы салдарынан қорық экологиялық дағдарысқа ұшырады. Қазіргі таңда Барсакелмес мемлекеттің бақылауында.

.....

Біз сіздерге ЮНЕСКО тізіміне енген Қазақстанның мәдени нысандары туралы ақпаратты ықшамдап, тек маңыздысын бердік. Егер бұл жаққа жолыңыз түссе, еліміздің терең тарихымен танысып қана қоймай, тұмса табиғаттың көркін өз көзіңізбен көре аласыз. Бүгінде ЮНЕСКО-ның бүкіләлемдік мәдени мұра тізіміне Қазақстаннан 10 нысан енгізілген. 2025 жылға қарай олардың санын он алтыға жеткізу жоспарланып отыр.

.....

ЖАЗДЫҚ ЖӘНЕ ҚЫСТЫҚ КАНИКУЛДЫ ӨТКІЗУГЕ ҚАТЫСТЫ ИДЕЯЛАР МЕН ҰСЫНЫМДАР

Қыс мезгілі – көп адамға суық, қаһарлы көрінеді. Қыс кезіндегі ауаның тазалығы соншалықты деміңді ашып, бірден сергітеді. Алғаш қар түскен кезде балалар мен қоса ересектер де далаға шығып, мәре-сәре болады. Ақ ұлпадай жауған қарға қарасаң, көзің тоймайды.

Көзді ашып-жұмғанша қыстық каникул да жақындап келеді. Жаңа жылдан кейін оқушылар кезекті демалысына шығады. Биылғы каникул бір күнге созылып отыр. Мектеп оқушылары 29 желтоқсаннан бастап 7 қарашаға дейін 10 күн бойы демалады. Себебі биыл 29 желтоқсан жұмаға түсіп тұр. Ал 2024 жылғы 7 қаңтар – жексенбі. Осылайша, дүйсенбі, 8 қаңтарда оқушылар қайтадан сабаққа барады. Сөйтіп оқу жылының үшінші тоқсаны басталады.

Сонымен қатар жазға дейін көктемгі каникул бар. Оқу-ағарту министрлігінің бұйрығына сәйкес, көктемгі каникул 21-31 наурыз аралығын қамтып, 11 күнге созылады.

Бұдан бөлек, бірінші сынып оқушыларына қосымша бір апталық демалық беріледі. Мерзімі – 5-11 ақпан (барлығы 7 күн).

Ал оқу жылы 25 мамырға дейін жалғасады.

Сонымен екі айға созылған оқу мерзімінен кейінгі каникулда күш жинап, демалып, отбасымен немесе достармен бірге уақыт өткізу мүмкіндігі туындайды.

Осы орайда қыстық каникулды қалай қызықты әрі тиімді өткізуге болатынын зерделеп көрейік.

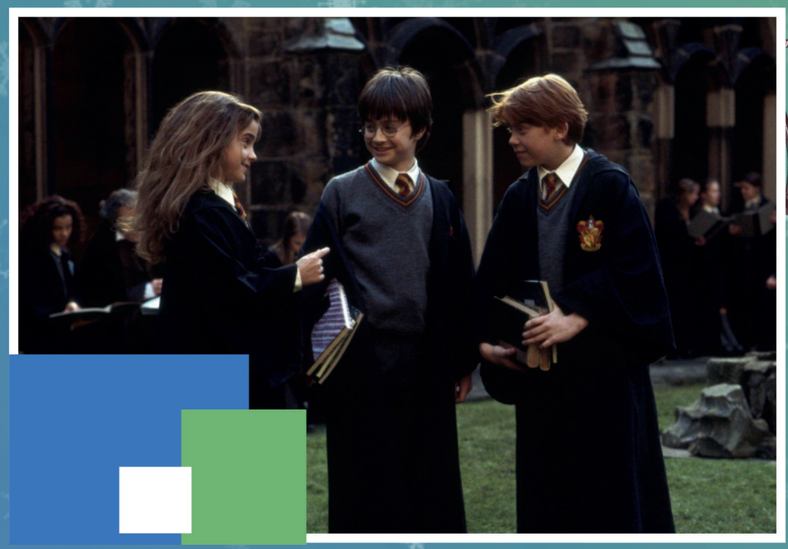
Қазақстан қысы суық мемлекеттердің бірі болғандықтан, дәл қаңтар айының басында көп жағдайда боран соғып, жолдар жабылып, көктайғақ болып кетеді. Онымен қоса көшеге шықпау туралы дауылды ескертулер де келеді. Сол сәттерде каникулдың бірнеше күнін ешқайда шықпай үйде өткізуге тура келеді.

Киномарафон ұйымдастыру

Қазір кино әлемінде комедиядан бастап түрлі жанрдағы фильмдер шығып жатыр. Кино көру адамға позитивті эмоция сыйлайды. Бұл ретте олардың арасынан саған пайдалы, мотивация беретін фильмдерді таңдаған дұрыс. Ал ағылшын тіліңді шыңдағың келсе, аудармасы немесе субтитрі бар ағылшын тіліндегі фильмдерді көргенің абзал. Бұл арқылы тілді меңгере отырып, есте сақтау қабілетіңді де жақсарта аласың.

Мәселен, Жаңа жылда көбісі «Үйде жалғыз қалғанда» фильмін көріп жатады. Бұл – тек шетелдік қана емес, қазақстандық аудиторияны да жаулап алған фильмдердің бірі. Фильмнің басты кейіпкері – Кевин Маккалистер. Ол ата-анасының ұмытшақтығы салдарынан үйде жалғыз қалып қояды. Ал оның отбасы басқа қалаға ұшып кетеді. Кевин жасы кіші болса да, жалғыздыққа мойымай, өзін де, үйін де ұрлықшылардан қорғап қалады. Сюжеті қызықты фильм әртүрлі жастағы баланы бірден баурап алатыны сөзсіз.

Фантастикаға толы «Гарри Поттер және пәлсапа тас» фильмі де әрбір бала көруі тиіс фильмдер қатарында. Жастайынан жетім қалған Гарри Он бірінші туған күнінде өзінің сиқыршы екенін түсінеді. Кейіннен ол Хогвартс сиқыр мектебінің студенті атанады. Онда достар мен дұшпандар табады. Жалпы бұл фильм тек сиқыр туралы ғана емес, ата-анаға, достарға және мектепке деген сүйіспеншілікке негізделген.

Отбасылық отырыстар

Бір қарағанда бұл идея тым қарапайым көрінуі мүмкін. Дегенмен отбасылық отырыстар жанұяны біріктіруге аз болса да үлесін қосатыны анық. Анаңмен бірге ас әзірлеп, дастарханды әдемілеп жайып, отбасымен әңгіме дүкен құрудың өзіндік пайдасы бар. Себебі қазіргідей жұмысбастылық заманында ата-ана мен бала бір-бірімен ашылып сөйлесуге уақыт таппайды.

Жаңа хобби

Сүйікті хобби адамды қуанышқа бөлейді. Сонымен қоса жүйке жүйесін тыныштандырады. Әсіресе қысқы каникул жаңа хабби меңгеруге таптырмас уақыт. Себебі сабақ кезінде жаңа нәрсемен айналысуға уақыт тапшы болады.

Хоббиді сырттан іздемей үй жағдайында да бастауға болады. Мәселен ескі киімге жаңа дем беру. Кастомизация – арнайы бояулар арқылы киімге немесе матаға сурет салу. Осылайша ескіріп бара жатқан көйлегің сенің гардеробыңның сәніне айналады. Суретті киімге ғана емес, телефон қаптамасына, шопперге, қолшатырға немесе пеналға және т.б. заттарға салуға болады.

Бисермен түрлі әшекей жасау. Ол үшін бисер мен металл сым болғаны жеткілікті. Бұл хобби әсіресе жасөспірімдер арасында танымал. Түрлі дизайндағы сырға, жүзік, ойыншықты ғаламтордан қарап отырып, өз қолыңмен жасауға болады. Қалтаға қонымды және қызықты хобби ақыл-ойды дамытады, қолдың ептілігін жетілдіреді.

Саздан түрлі бұйымдар жасау - өз қолыңмен сыйлық жасаудың тиімді жолы. Полимерлі немесе кәдімгі сазбалшық әдетте канцелярлық дүкендерде сатылады. Онымен қоса түрлі формаларын да алуға болады.

Декор элементтері, ыдыс-аяқ, әшекейлер – осының барлығын саздан жасап шығаруға болады. Дайын өнімді арнайы краскамен бояп, лак жағады немесе пеште қыздырады. Қазір балалар арасында саздан жасалған «копилка» танымал болып келеді. Оны сатып, пайда жасап жүргендері де бар. Бұндай дүниені досыңа ұялмай сыйлай аласың немесе өз бөлмеңнің сәні етіп қоя аласың.

Армандар картасын жасау. Ескі газет-журналдардан суреттерді, цитаталарды қиып алып, коллаж

жасауға болады. Бұл коллаж арқылы үйге жай декор элементін ғана жасап қоймайсың, болашағыңа қатысты үлкен мотивацияны өз қолыңмен жасайсың. Себебі панноны сәндеп отырып, өзіңнің армандарың мен болашағыңды елестетесің. Мәселен белгілі бір жоғары оқу орнына түсу, шетелде саяхаттау, үлкен үйге қол жеткізу және т.б.

Белсенді демалыс

Әрине, тәулік бойы теледидар немесе ноутбуктың алдында отырудың қажет жоқ. Сол үшін қолғабыңды киіп алып, достарыңмен немесе отбасыңмен таза ауаға шығып тұру қажет. Физикалық белсенділік пен таза ауа адамның қан айналымын жақсартады, әрі иммунитетін көтереді.

Шаңғы тебе алмасаң, дәл қазір саған жақсы мүмкіндік туындап тұр. Достарыңа ұсыныс жасап, бірге шаңғы тебуді үйренсеңдер тіпті жақсы. Бұл да өзіндік мотивация.

Жалпы қыстық ойындар алуан түрлі. Үйдің ауласына достарыңмен бірігіп, сырғанақ, аққала салуға болады. Қар атысып, қуаласпақ ойнау да әр балаға қуаныш сыйлайтыны сөзсіз. Ең бастысы бұның барлығы тегін және қолжетімді.

Сонымен қоса қыста оқушыларға арналған лагерьлер жұмыс істейді. Олар көбінесе арнайы базада орналасады және ақылы болады. Лагерьде тамақпен толық қамтамасыз етеді. Сондай-ақ түрлі спорттық шараларды қамтиды.

Мәдени және рухани демалыс

Көптеген мекеме жаңа жылдық қойылымдар, тематикалық көрмелер, спектакльдер ұйымдастырады. Сонымен қатар балаларға арналған мастер-кластар да жиі өткізіледі. Қызықты іс-шаралар көп. Тек жергілікті жердегі афишаларды зерделеу қажет. Көп бала музейге баруға уақыт таппайды, қысқы каникул рухани баюға мүмкіндік беретін таптырмас уақыт.

Жаз - мектеп оқушыларының асыға күтетін ең сүйікті мезгілі. Бір бала үшін жазғы демалыс – шетелге шығу болса, екіншісі үшін ауылға барып, ата-әжесімен қауышу. Сол үшін бір жылға жуық талмай білім алған балалар, ең алдымен серпіліп, жақсылап демалып алғаны дұрыс.

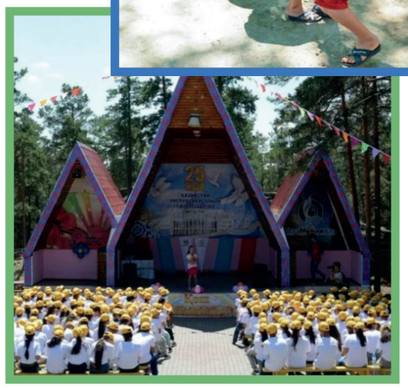
Каникул бастала салып, жазғы лагерьлер өз жұмысын бастап кетеді. Лагерьлерде бала көптеген қызықты дүниелерге тап болып, танымын көкжиегін кеңейтіп, достар санын көбейтеді. Жалпы лагерьдің түр-түрі болады. Оның ішінде: спорт пен шығармашылыққа бейімделген лагерьлер, әскери-спорттық лагерьлер, жеке басты дамытуға бейімделген лагерьлер, халықаралық киіз үйлік лагерь, спорттық лагерь.

Лагерьлерде әр оқушының күн тәртібі сағатына дейін алдын ала жоспарланып қояды. Мәселен, біреулері тіл меңгеруге бет бұрса, ал енді біреулері мың бұралып түрлі ұлт өкілдерінің билерін үйренеді. Ұйымдастырушылар бағдарламаға спорттық шараларды да қосуды ұмытпаған. Тоғыз ай бойы жазғы демалысын күткендерді түрлі қызықты ойын-сауықтар күтіп тұр.

Лагерьлердің басым бөлігі жетім, ата-ана қамқорлығынсыз қалған және көпбалалы отбасылардан шыққан балаға тегін.

Мазмұны
Содержание

ИНДЕКС — индекс КОПД.....2-7

СӨЗ ӨНЕРІ — Сөз өнері – асыл өнер: Мектептегі дебат қозғалысы дегеніміз не? Қалай қатысып, өзіңді қалай дамытуға болады?.....8-13

ҰЛТТЫҚ БОЛМЫС — Мектепте ойнауға болатын қазақтың ұлттық ойындары туралы білесіз бе?.....14-19

АРТЫҚ БОЛМАС БІЛГЕНІҢ — Мотивацияға жетелейтін оқу мен оқушылар туралы фильмдер.....20-25

МОЯ РОДИНА - КАЗАХСТАН — Патриотизм как личностная характеристика казахстанского школьника.....26-31

БЕЗОПАСНОСТЬ — Формирование у детей школьного возраста безопасного поведения на дороге.....32-37

БАЛА ҚҰҚЫҒЫ — Құқық қорғау институтын нығайту.....38-41

ӘДЕБИЕТ — Мағжан Жұмабаевтың «Сағындым» өлеңіне шертілген сыр.....42-47

ПРАВОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ — Правовое воспитание КОПД.....48-53

МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ САЯХАТ — Культурное наследие Казахстана: Какие объекты можно посетить из списка ЮНЕСКО.....54-59

ДЕМАЛЫС — Жаздық және қыстық каникулды өткізуге қатысты идеялар мен ұсынымдар.....60-65

ТЕЛЕФОН ДОВЕРИЯ

КОМИТЕТА ПО ОХРАНЕ ПРАВ ДЕТЕЙ МИНИСТЕРСТВА ПРОСВЕЩЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

74 25 28

КОД Г.АСТАНА: 8 (7172)

Дорогой Друг!

Помощь по телефону доверия анонимна и бесплатна!

У каждого человека могут быть сложные жизненные ситуации. Телефон Доверия поможет вам быть понятым и принятым, разобраться в том, что происходит, и решить, какие шаги предпринять. Телефон Доверия открыт для детей и взрослых. Каждый человек будет выслушан и получит совет компетентного специалиста.

У всех нас меняется настроение, возможны резкие колебания в короткие промежутки времени - от радости и счастья до полного отчаяния. Поэтому очень важно иметь возможность проконсультироваться со специалистом, который убережет вас от конфликтов и необдуманных импульсивных поступков.

Уважаемые читатели!

При поддержке комитета по охране прав детей Министерства просвещения Республики Казахстан в мессенджере телеграм с 2019 года функционирует чат «Bala Qorgau», который создан с целью выявления нарушения прав, насилия или жестокого обращения в отношении несовершеннолетних. Для оперативного реагирования на обращения в режиме 24/7 работает телеграм-бот BalaQorgauBot2.0. Безопасность и благополучие детей в наших руках!

BALAQORGAUBOT2.0

8 (7172) 74 25 28

ПОЗВОНИТЕ

ПРОСТО ПОЗВОНИ
НА ТЕЛЕФОН И ТЕБЕ ПОМОГУТ

